

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra systematické a pastorální teologie

Jana Maroszová

Die Offenbarung (1940)
**Guardiniho koncept zjevení ve světle
koncilního magisteria**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. ThLic. Pavel Frývaldský, Th.D.

Praha 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. února 2024

Jana Maroszová

Bibliografická citace

Die Offenbarung (1940): Guardiniho koncept zjevení ve světle koncilního magisteria [rukopis]: bakalářská práce / Jana Maroszová; vedoucí práce: Mgr. ThLic. Pavel Frývaldský, Th.D. -- Praha, 2024. -- 62 stran.

Anotace

Romano Guardini vnesl do teologie 20. století důležité podněty, ačkoli nevytvořil žádnou školu a často se pohyboval spíše na interdisciplinární hranici mezi teologií, filozofií a dalšími humanitními obory. Sám sebe chápal jako interpreta církve ve své době.

Předmětem této bakalářské práce je Guardiniho méně známá kniha *Die Offenbarung* (1940) a otázka, zda a ve kterých výpovědích se koncepce zjevení předložená v tomto díle podobá pojetí, které katolická církev později závazně formulovala v přelomové věroučné konstituci *Dei Verbum*.

Cílem práce je blíže představit Guardiniho knihu a seznámit s jejím hlavním tématem, Božím zjevením, metodou srovnání s věroučnými definicemi Božího zjevení formulovanými na Prvním a Druhém vatikánském koncilu. Dílo *Die Offenbarung* uveřejněné v roce 1940 se nachází na cestě mezi oběma koncily. Lze v něm pozorovat vliv Prvního vatikánského koncilu, autor však již dospívá k závěrům relevantním pro konstituci *Dei Verbum*.

Po stručném uvedení do autorova života a díla se následující kapitoly zabývají pojetím Božího zjevení v katolické teologii, ve věroučných konstitucích *Dei Filius* (1870) a *Dei Verbum* (1965) a po nástinu obsahu knihy také v Guardiniho textu. Guardiniho výpovědi jsou následně analyzovány a porovnány s oběma koncilními dokumenty. Závěrečná kapitola shrnuje výsledky práce.

Klíčová slova

Romano Guardini (1885–1968); Boží zjevení; *Dei Filius*; *Dei Verbum*; První vatikánský koncil (1869–1870); Druhý vatikánský koncil (1962–1965); katolická teologie – 20. století

Abstract

***Die Offenbarung* (1940): Romano Guardini on Revelation in the Light of the Council's Magisterium**

While Romano Guardini did not establish a theological school, his significant contributions to twentieth-century theology are widely acknowledged. He often moved between theology, philosophy, and other humanities and regarded it as his main task to make the Church and its doctrine understandable in his era.

The subject of this bachelor thesis is Guardini's lesser-known book *Die Offenbarung* (1940). The thesis examines whether and particularly in which statements the concept of revelation presented in this work resembles the concept later promulgated by the Catholic Church in the dogmatic constitution *Dei Verbum*.

This thesis aims to introduce Guardini's book, focusing on its central theme of divine revelation through comparison with the dogmatic definitions of divine revelation at the First and Second Vatican Councils. Although published in 1940, *Die Offenbarung* still bears the imprint of the First Vatican Council. The author had, however, already formulated conclusions that should be decisive for *Dei Verbum*.

After a brief outline of Guardini's life and work, the subsequent chapters introduce the concept of divine revelation in Catholic theology in the dogmatic constitutions *Dei Filius* (1870) and *Dei Verbum* (1965). Following an outline of the book's contents, the thesis explores Guardini's perspective on revelation and compares it with the insights presented in the two conciliar documents. The final chapter summarizes the outcomes derived from the analysis.

Keywords

Romano Guardini (1885–1968); divine revelation; *Dei Filius*; *Dei Verbum*; First Vatican Council (1869–1870); Second Vatican Council (1962–1965); Catholic theology – 20th century

Počet znaků (včetně mezer): 135 458

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce, Mgr. ThLic. Pavlu Frývaldskému, Th.D., za cenné podněty a laskavé vedení. Děkuji rovněž panu doc. RNDr. Vladimíru Petkevičovi, CSc. a panu Mgr. Janu Freiovi, Ph.D. et Ph.D. za nezištné poskytnutí rad a několika dokumentů potřebných k napsání této práce. Moje poděkování patří všem zaměstnancům knihovny KTF UK za nadstandardní služby a přístup k relevantní literatuře.

Obsah

Úvod. Předmět a cíl práce	8
1. Romano Guardini – teolog naslouchající Bohu i své době.....	10
1.1. Život Romana Guardiniho – základní data	10
1.2. Stručné představení Guardiniho díla a metody.....	11
2. Zjevení a koncilní magisterium.....	17
2.1. Zjevení v katolické teologii	17
2.2. <i>Dei Filius</i> (1870).....	22
2.2.1. Shrnutí obsahu konstituce <i>Dei Filius</i>	23
2.2.2. Pojetí zjevení v konstituci <i>Dei Filius</i>	26
2.3. <i>Dei Verbum</i> (1965)	27
2.3.1. Shrnutí obsahu konstituce <i>Dei Verbum</i>	28
2.3.2. Pojetí zjevení v konstituci <i>Dei Verbum</i>	30
2.4. Srovnání obou konstitucí	32
3. Guardiniho pohled na zjevení a koncilní dokumenty	37
3.1. <i>Die Offenbarung</i> (1940) a souvislost s dalšími texty autora	37
3.2. Obsah knihy <i>Die Offenbarung</i>	39
3.3. Srovnání Guardiniho pojetí s dokumenty magisteria	46
3.4. Shrnutí.....	52
Závěr. Výsledky srovnání a výhled.....	55
Seznam použitých zkratk.....	57
Seznam literatury	58
Primární literatura.....	58
Romano Guardini.....	58
Koncilní dokumenty.....	59
Sekundární literatura	59
Komentáře, slovníky a příručky.....	59
Studie, odborné články a další zdroje	59

Úvod. Předmět a cíl práce

Romano Guardini patří k nejvýznamnějším katolickým teologům 20. století. Jeho jméno bývá tradičně spojováno především s hnutím liturgické obnovy. Dokázal oslovit mladou generaci, poskytnout jí nejen životní orientaci, ale také v ní probouzet smysl pro krásu liturgie stejně jako pro aktuálnost křesťanství v moderním světě. Prokázal až prorockou schopnost analyzovat svou dobu, pojmenovat její aktuální problémy i budoucí výzvy církve.¹ Přispěl k novým pohledům na církevní nauku a k plodnosti křesťanského života. Jak dokládají edice Guardiniho spisů, patří tento předkoncilní teolog v českém katolickém prostředí ke známým a oblíbeným autorům, kteří dokáží oslovit nejen odborníky, ale i širší veřejnost. České překlady jeho díla vycházely již v meziválečném období. Nyní se Guardiniho texty v českém laickém i odborném prostředí dostávají opět více do centra pozornosti.²

Volba tématu padla na Guardiniho z osobního zájmu, z touhy seznámit se s jeho méně známými, dosud nepřeloženými texty a blíže poznat, v čem konkrétně spočívá autorův přínos pro moderní pokoncilní teologii. Předmětem této bakalářské práce se proto stal nenápadný, v německém prostředí spíše upozaděný a v českém prostředí zatím téměř neznámý Guardiniho spis *Die Offenbarung* (1940), který v češtině knižně dosud nevyšel.³ Předložená bakalářská práce si klade za cíl toto dílo blíže představit a seznámit s jeho hlavním tématem, Božím zjevením, v kontextu katolické teologie zjevení 20. století metodou srovnání s relevantními koncilními dokumenty a věroučnými definicemi Božího zjevení na Prvním a Druhém vatikánském koncilu.

Na pozadí těchto úvah stojí otázka, zda a ve kterých výpovědích se Guardiniho pojetí Božího zjevení z roku 1940 podobá koncepci, kterou o čtvrtstoletí později katolická církev závazně formulovala v přelomové věroučné konstituci *Dei Verbum* (1965). Vznik této konstituce provázela konání celého koncilu a byl, jak známo, poznamenán bouřlivými diskuzemi i patovými situacemi. Do poslední chvíle nebyla ujasněna definitivní podoba

---

¹ HENRICH, Franz. Romano Guardini: Leben, Persönlichkeit, Charisma und Wirken. In HENRICH, Franz – BISER, Eugen. *Romano Guardini: christliche Weltanschauung und menschliche Existenz*. Regensburg: Pustet, 1999, s. 9–31; MAIER, Hans. Zeitdeutungen in Romano Guardinis Werk. In HENRICH, Franz – BISER, Eugen. *Romano Guardini*, s. 95–114.

² Srov. nedávné české překlady, např. *O podstatě uměleckého díla* (Praha 2009); *Ctnosti* (Praha 2015, 2022); *Pán: úvahy o osobě a životě Ježíše Krista* (Praha 2021); *Živý duch* (Praha 2023).

³ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung: ihr Wesen und ihre Formen*. Würzburg: Werkbund, 1940. Na nedostatečnou recepci Guardiniho koncepce zjevení stejně tak jako na zásadní význam zjevení pro Guardiniho teologické dílo poukázal již v roce 1977 EICHER, Peter. *Offenbarung: Prinzip neuzeitlicher Theologie*. München: Kösel, 1977, s. 61, 261–264.

textu.⁴ V době konání koncilu existovalo již více teologických modelů zjevení, jimiž se koncilní otcové mohli inspirovat. Oproti tomu konstituci Prvního vatikánského koncilu bývá často vytýkán její přílišně apologetický ráz a zúžené pojetí zjevení. V době, kdy Guardini psal svou knihu, to ovšem byl jediný dostupný oficiální dokument svého druhu.

Po stručném uvedení do autorova života a díla následuje kapitola, která se zabývá pojetím Božího zjevení v současné katolické teologii, ve věroučných konstitucích Prvního a Druhého vatikánského koncilu (*Dei Filius* a *Dei Verbum*). V další kapitole je představeno dílo *Die Offenbarung* (1940) po textové a obsahové stránce a Guardiniho pojetí je zde srovnáno s koncilními dokumenty. Závěrečná kapitola shrnuje nejdůležitější myšlenky a výsledky srovnání.

---

⁴ K historii vzniku konstituce *Dei Verbum* viz kapitola 2.3 *Dei Verbum* (1965).

1. Romano Guardini – teolog naslouchající Bohu i své době

1.1. Život Romana Guardiniho – základní data

Německý teolog a filozof italského původu Romano Guardini (17. února 1885 ve Veroně – 1. října 1968 v Mnichově) vyrůstal v Mohuči a po krátkém studiu chemie a ekonomie v Tübingenu, Mnichově a Berlíně (1903–1904) se rozhodl pro kněžství a změnu oboru. Studium teologie absolvoval v Tübingenu a Freiburgu (im Breisgau). Zejména první semestry tübingenského studia sám považoval za nejkrásnější čas studia a později na tuto dobu nahlížel jako důležitou pro formování svého teologického myšlení a zaměření. Zásadní vliv na jeho životní i vědeckou dráhu měl tübingenský učitel Wilhelm Koch. Už během studia se zrodila Guardiniho myšlenka protikladu, která jej a jeho dílo provázela po celý život.

V roce 1910 byl v Mohuči vysvěcen na kněze a krátce působil v pastoraci, o rok později přijal jako jediný z rodiny německé občanství. Později se vrátil do Freiburgu, kde se vedle pastoračního působení mezi studenty věnoval doktorskému studiu. Doktorský titul obhájil v roce 1915 prací o Bonaventurovi s názvem *Die Lehre des heiligen Bonaventura von der Erlösung. Ein Beitrag zur Geschichte und zum System der Erlösungslehre* (tiskem 1922).

Následovala habilitace na univerzitě v Bonnu. Guardiniho habilitační práce, rovněž o Bonaventurovi, s názvem *Die Lehre vom lumen mentis, von der gradatio entium und von der influenza sensus et motus und ihre Bedeutung für den Aufbau des Systems Bonaventuras* byla obhájena v roce 1922 a vydána v roce 1964. V roce 1923 Guardini odešel do Berlína, kam jej povolal pruský ministr kultury Carl Becker a kde získal nově založenou Katedru filozofie náboženství a katolického světového názoru (Lehrstuhl für Religionsphilosophie und Katholische Weltanschauung). Vedle působení na univerzitě se věnoval mládeži, proslula zejména setkávání na hradě Rothenfels am Main. Kázání, která zde pronesl, vytvořila základ jeho asi nejznámějšího díla *Pán (Der Herr)*. V roce 1939 musel z politických důvodů Berlín opustit, katedra byla zrušena. Nacisté mu rovněž zakázali činnost na hradě Rothenfels, který zkonfiskovali. Stejně zakázán byl časopis *Die Schildgenossen*, v němž Guardini uveřejnil řadu svých textů.

Po skončení války obnovil přednáškovou činnost. V roce 1945 byl povolán do Tübingenu, kde krátce přednášel, a od roku 1948 působil na Filozofické fakultě univerzity

v Mnichově, podobně jako již v Berlíně a Tübingenu na Katedře filozofie náboženství a křesťanského světového názoru (Lehrstuhl für Religionsphilosophie und Christliche Weltanschauung). V pastoraci mu byla svěřena Akademická farnost při kostele svatého Ludvíka (St. Ludwig). Své akademické působení zakončil ze zdravotních důvodů v roce 1962. Guardini se po celý život potýkal se stavy melancholie, těžkomyslnosti a úzkosti. V závěru života navíc těžce onemocněl, což mu zabránilo zúčastnit se prací v liturgické přípravné komisi Druhého vatikánského koncilu, do níž byl povolán v roce 1961. Zemřel 1. října 1968 v Mnichově, kde je pochován.⁵

1.2. Stručné představení Guardiniho díla a metody

Význam Guardiniho působení a díla spočívá zejména v tom, že ve světě stále více prostoupeném desakralizací, sekularizací a ideologiemi namířenými proti křesťanství dokázal oslovit posluchače i čtenáře a odhalit výstižným, srozumitelným a přístupným jazykem bohatství křesťanské víry.⁶ Působil pastoračně mezi mládeží a studujícími, což ovlivnilo celou generaci. Jeho žákem byl mimo jiných Hans Urs von Balthasar, stýkal se s ním také pozdější papež Benedikt XVI., Joseph Ratzinger.⁷

Guardini se zasloužil především o objevení krásy liturgie a významu svátostí, v tomto smyslu o liturgickou obnovu, a měl tedy značný vliv na vývoj liturgie ve 20. století. Jeho osobnost je nerozlučně spojena s liturgickým hnutím 20.–30. let 20. století, které se projevilo také v teologii směřující ke Druhému vatikánskému koncilu. Do oblasti

---

⁵ K životu a dílu Romana Guardiniho podrobně srov. GERL, Hanna-Barbara. „Durchblick aufs Ganze.“ Romano Guardinis Werk in seiner Entfaltung. In RATZINGER, Joseph (ed.). *Wege zur Wahrheit: die bleibende Bedeutung von Romano Guardini*. Düsseldorf: Patmos, 1985, s. 32–69; GERL-FALKOWITZ, Hanna-Barbara. *Romano Guardini: 1885–1968*. 4. ergänzte Auflage. Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 1995; HENRICH, Franz. Romano Guardini. Leben, Persönlichkeit und Charisma Romano Guardinis. In RATZINGER, Joseph (ed.). *Wege zur Wahrheit: die bleibende Bedeutung von Romano Guardini*. Düsseldorf: Patmos, 1985, s. 9–31; HENRICH, Franz. Romano Guardini. Leben, Persönlichkeit, Charisma und Wirken, s. 9–31; DETTLOFF, Werner. Romano Guardini (1885–1968). In FRIES, Heinrich – KRETSCHMER, Georg (eds.). *Klassiker der Theologie. Zweiter Band: Von Richard Simon bis Dietrich Bonhoeffer*. München: C. H. Beck, 1983, s. 318–330.

⁶ Srov. GERL, Hanna-Barbara. „Durchblick aufs Ganze“, s. 47.

„Fast alle meine Schriften waren Gelegenheitsschriften – das Wort so verstanden, wie soeben gesagt wurde: als etwas, das aus dem Zusammenhang des Lebens heraus zur Sprache drängte. Und es wäre schön, wenn sie auch so angesehen würden.“ GUARDINI, Romano. Warum so viele Bücher: Rechenschaft über die eigene Schriftstellerei, am siebzigsten Geburtstag und vor Freunden. In GUARDINI, Romano. *Stationen und Rückblicke*. Würzburg: Werkbund-Verlag, 1965, s. 23–34, zde s. 30.

⁷ O vlivu Guardiniho na mladého J. Ratzingera viz FRÝVALDSKÝ, Pavel. Christologie v díle Josepha Ratzingera – Benedikta XVI. *Studia theologica* 12, č. 3 [41], podzim 2010, s. 43–62, zvl. s. 48; FRÝVALDSKÝ, Pavel. Protiklady života a katolická jednota – Romano Guardini v myšlení papeže Františka a Benedikta XVI. *MKR Communio* 2018, roč. 22, č. 4 [89], s. 63–82, zejm. s. 74–79.

liturgiky a teologie svátostí patří především raný spis *Vom Geist der Liturgie* (1918), který Guardiniho zároveň ihned proslavil.⁸

V meziválečném období Guardini vydal studie o významných osobnostech filozofie, náboženství a kultury, jejichž dílo a myšlení interpretuje ve velkých filozofických a teologických analýzách. Zabývá se Sókratem (*Der Tod des Sokrates*, 1943) a Buddhou, jehož osobnost chápe jako největší výzvu Východu pro křesťanský Západ. Věnuje se i křesťanským osobnostem, velkým filozofům (Platón, Augustin, Bonaventura, Pascal, Kierkegaard) a autorům krásné literatury (Dante, Rilke, Hölderlin, Dostojevskij). Na jeho teologické myšlení měla vliv i jeho doba, kterou podrobně analyzoval především v knihách *Das Ende der Neuzeit* (1950)⁹ a *Die Macht. Ihr Wesen und ihre Probleme* (1951). Jeho pozorování se ukazují být v mnohém nadčasová a takřka prorocká.

Guardiniho dílo, ačkoli teologické, obsahuje v sobě často východiska, podněty a tázání z jiných vědních oborů, především filozofie (fenomenologie), kultury a dějin náboženství. V teologii jeho přínos kromě liturgiky spočívá v rozvinutí úvah o Ježíši Kristu, tedy v oblasti christologie, teologické antropologie a fundamentální teologie. Celoživotní témata tvořila otázka podstaty křesťanství a popis křesťanského zjevení. Guardiniho teologické myšlení ovlivnil zejména Bonaventura, jemuž se věnoval ve své disertační i habilitační práci, dále Augustin a Platón.

Pokud jde o celkovou charakteristiku Guardiniho tvorby, nachází Gerl-Falkovitz dva typické znaky.¹⁰ Prvním je obsáhlé dílo skládající se z velkého počtu menších prací, které sám autor nazval jako příležitostné v tom smyslu, že reagují na aktuální otázky a potřeby doby, kdy katolické teologii hrozilo nebezpečí přílišné abstrakce a odtržení od konkrétní reality víry.¹¹ Nenacházíme žádné *opus magnum*, zato však texty vystihující atmosféru tehdejší společnosti a ukazující na jevy, které stojí za dobovými debatami a představují pro tehdejší církev nebezpečí, ale i výzvu. Kniha *Pán* (*Der Herr*, 1937) je výjimka, ovšem i ta původně vycházela pod názvem *Aus dem Leben des Herrn* v letech 1933–1934 po částech, jedná se o sbírku kázání vyslovených během čtyř let Guardiniho působení v Rothenfelsu. Do češtiny bylo Guardiniho dílo překládáno již v meziválečné době,

⁸ Česky *O duchu liturgie* (Praha 1993).

⁹ GUARDINI, Romano. *Das Ende der Neuzeit: ein Versuch zur Orientierung*. Würzburg: Werkbund-Verlag, 1950. Česky *Konec novověku* (Praha 1992).

¹⁰ Srov. GERL, Hanna-Barbara. „Durchblick aufs Ganze“, s. 32–69.

¹¹ FRÝVALDSKÝ, Pavel. Protiklady života a katolická jednota, s. 63–82, s. 63.

Bibliografie Guardiniho díla obsahuje celkem 1849 položek, které zahrnují i překlady a přednáškové cykly. Srov. MERCKER, Hans (ed.). *Bibliographie Romano Guardini (1885–1968): Guardinis Werke, Veröffentlichungen über Guardini, Rezensionen*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1978.

vydávání se tehdy ujal Josef Florian ve Staré Říši. Další vlna následovala po roce 1989 a dnes zřejmě zažíváme novou renesanci Guardiniho spisů.¹²

Druhým charakteristickým znakem je vnitřní myšlenková jednota, až do té míry, že se myšlenky v Guardiniho spisech opakují, někdy doslovně, a to i po desetiletích.¹³ Guardini zjevně náleží k typu myslitele usilujícího stále znovu z různých stran proniknout „k jednomu nikdy zcela [...] vyčerpanému problému, či snad lépe řečeno toho, který se až doposledka snaží získat větší jasnost o tom, co je po celou dobu jeho výchozím bodem.“¹⁴ Tato stálost určitých témat a myšlenkových postupů se u něj zformovala a konsolidovala již v době studia, zejména během tří semestrů v Tübingenu (podzim 1906 až jaro 1908), tedy v době, kdy katolická církev procházela skutečnou krizí a vypořádávala se s modernismem. V roce 1907 Pius X. vydal encykliku *Pascendi Dominici gregis*, v níž varoval před nebezpečím agnosticizmu a imanentizmu, které hnutí modernizmu mohlo s sebou přinést.

Opakovaně se o Guardinim píše, že je jako teolog obtížně zařaditelný do některého z dobových proudů teologie, dokonce byl charakterizován jako „outsider“, ve své době kolegy z oboru nepochopený. Přitom ve snaze postihnout celek skutečnosti dokázal ve svém díle spojit poznatky z jiných vědních disciplín (filozofie, literární věda).¹⁵ Sám sebe vnímal jako interpreta nauky církve.¹⁶

---

¹² Jen po roce 2020 vyšlo několik překladů: *Ctnosti* (Praha 2015, 2022); *Pán: úvahy o osobě a životě Ježíše Krista* (Praha 2021); *Zjevení a konečnost* (2023); *Živý duch* (2023).

Příklady starších edic: *O posvátných znameních* (Stará Říše 1925, Řím 1969, Praha 1992); *Těžkomyslnost a její smysl* (Stará Říše 1932, Olomouc 1995); *Křížová cesta našeho Pána a Spasitele* (Stará Říše 1938); *O živém Bohu* (Stará Říše 1939, Praha 2002).

¹³ Srov. BALTHASAR, Hans Urs von. *Romano Guardini: Reform aus dem Ursprung*. München: Kösel, ©1970, s. 32.

¹⁴ FREI, Jan. Guardiniho přehlížený obraz světa a člověka. In GUARDINI, Romano. *Živý duch* [pracovní verze, podzim 2023]. Praha: Triáda, 2023, s. 89–113, zde s. 91.

¹⁵ „V celém jeho díle jsou zvláštním způsobem spojeny teologie, filosofie a literární věda. Jde mu vposledku o celek skutečnosti. Tím ze sebe učinil ve všech akademických disciplínách outsidera. Toto postavení outsidera pro něho však znamenalo i výhodu: umožňovalo mu poznání, které bylo ostatním nepřístupné.“ REISER, Marius. Postava Ježíše u Romana Guardiniho a historický Ježíš. In GUARDINI, Romano. *Pán: úvahy o osobě a životě Ježíše Krista*. Překlad Vladimír Petkevič a Karel Šprunk. Praha: Triáda, 2021, s. 619–643, citát 619–620.

¹⁶ „Ich will Interpret der Kirche sein, sonst nichts. Eigenes, Neues habe ich nichts irgend Wesentliches zu sagen. Ich möchte selbst lernen, durch alles Oberflächenwesen hindurch zum Herzen der Kirche zu dringen, soweit mir davon zugemessen ist, die Maßstäbe zu finden, nach denen bewertet werden muß, und die Ordnungen, nach denen alles recht ist. [...] In meinem persönlichen Schaffen, Kanzel, Schule, Lehrstuhl, immer ist es das Gleiche. Und wenn mir jemand sagt, ich sage doch eigentlich bekannte Dinge, so habe ich im Grunde nichts dagegen.“ GUARDINI, Romano. Brief an Frater Manfred Hörhammer vom 26. 12. 1925, Archiv Burg Rothenfels. Citováno podle: GERL-FALKOWITZ, Hanna-Barbara. *Romano Guardini*, s. 289.

Nešel s dobou v tom smyslu, že by se programově přiklonil k nějakému myšlenkovému proudu uvnitř církve; naopak vždy usiloval o vlastní proniknutí tématu. Distancoval se jak od modernismu a historicko-kritické metody, která podle něj zachází příliš daleko, tak od teologie ovlivněné neoscholastikou a Tomášem Akvinským. Odmítal všeobecnost a teologickou spekulaci a kritizoval pojetí víry jako vědění či pouhé poslušnosti. Sám naopak vždy vycházel z víry jako zkušenosti a z biblických textů. Neznamená to však, že by například metodu svatého Tomáše zcela zavrhoval. Spíše se z jeho strany jednalo o vyjádření věrnosti nauce a církvi. Měl rezervovaný postoj i k psychologické metodě, ačkoli později svou kritiku zmírnil.¹⁷ Podle Guardiniho totiž člověka nepřesvědčí křesťanství, ať už je modernizováno v duchu historickém, psychologickém či jiném, ale jedině křesťanství, které se živí ze zvěsti přinesené zjevením.¹⁸ Modernismus podle Guardiniho není schopen vytvořit smysluplný vztah mezi biblickým zjevením, církevně předávanou tradicí a historickým vývojem, aniž by ponechal Božímu zjevení i církvi jejich nadpřirozenou složku.¹⁹ Zjevení navíc vybízí člověka k postoji, který se diametrálně liší od postoje osvícenství a emancipovaného 19. století, a bude pro něj nutně vždy představovat pohoršení. Je to postoj naslouchání a poslušnosti, vzdání se toho, že člověk sám sebe klade na první místo. Jinými slovy uznání, že člověk je tvor bytostně závislý na Stvořiteli, odkázaný na druhé, a tedy ohraničený, omezený ve svých možnostech. Teprve když člověk přitaká své ohraničenosti, konečnosti, zaujme postoj naslouchajícího, potom teprve přijde sám k sobě a dospěje k opravdové svobodě.

Nejen v knize *Zjevení* z roku 1940, ale i v jiných textech autora se velice často setkáme s metodou, která spočívá v tázání a následném hledání odpovědi. První kapitola spisu o podstatě křesťanství (*Das Wesen des Christentums*) je dokonce přímo nadepsána jako *Otázka (Die Frage)*.²⁰ Někdy autor formuluje více otázek najednou:

---

¹⁷ Srov. *Die menschliche Wirklichkeit des Herrn* (1958). ŠPRUNK, Karel. Obraz Ježíše Krista u Romana Guardiniho. In GUARDINI, Romano. *Pán*, s. 644–657.

Proti vědeckému zkoumání historického Ježíše: „Pravý Ježíš je Ježíš pravé víry. Jiný neexistuje.“ Srov. GUARDINI, Romano. *Pán: úvahy o osobě a životě Ježíše Krista*. Překlad Vladimír Petkevič a Karel Šprunk. Praha: Triáda, 2021, s. 607–611 [Závěr], citát s. 609.

¹⁸ „Was den modernen Menschen überzeugen kann, ist nicht ein historisch oder psychologisch oder wie immer modernisiertes Christentum, sondern nur die uneingeschränkte und ungebrochene Botschaft der Offenbarung.“ (Brief an Papst Paul VI., 1965) Citováno podle: GERL, Hanna-Barbara. „Durchblick aufs Ganze“, s. 35.

¹⁹ Srov. GERL, Hanna-Barbara. „Durchblick aufs Ganze“, s. 32.

²⁰ GUARDINI, Romano. *Das Wesen des Christentums*. In TÝŽ. *Das Wesen des Christentums; Die menschliche Wirklichkeit des Herrn: Beiträge zu einer Psychologie Jesu*. 3. Aufl. [Die menschliche Wirklichkeit des Herrn], unveränderter Nachd. der 2. Aufl. Mainz: Matthias-Grünwald, 1991, s. 7–70.

Řekové pronesli o světě a lidské existenci úžasné myšlenky; [...] proč by tedy mělo být právě to a jedině to, co říká Bible, Starý a Nový zákon? Ptejme se ale ostřeji, zcela zásadně: může u božských věcí vůbec platit nějaké konkrétní zvěstování? Bůh je přece ten Nekonečný, ten, jenž přesahuje všechna měřítka – je možné fixovat jej konkrétní naukou a životními pravidly? Není to omezenost a samospravedlnost? Není to násilí právě na místě, kde musí platit nejprísnější skromnost ve vlastních výpovědích a největší úcta ke zkušenosti druhého?²¹

Jedná se tedy o jakýsi dialog s konkurujícími myšlenkovými proudy, potenciálními názorovými oponenty, konkrétní dobou a konkrétními lidmi, kterým chce vyložit podstatu křesťanské víry, případně poskytnout tolik potřebnou orientaci. Guardini chápal poslání církve ve své době právě tak, že má umět nauku uchovat a předávat dále.²²

Dalším typickým znakem Guardiniho metody je malé, až mizivé použití sekundární literatury, což autorovi bylo opakovaně vytýkáno a ten si byl vždy vědom, že jeho postup neodpovídá kritériím novodobé vědeckosti, srov.: „Tato kniha neslouží vědecké teologii, nýbrž náboženskému prohloubení.“²³ Volil spíše rozjímavý až kontemplativní přístup k látce, o níž chce pojednávat, jde mu o uchopení podstaty. Pokud se odvolává na zdroje, činí tak většinou buď v obecném duchu (proti modernismu), nebo nepřímo, formou narážek a polemiky. Nebyla by ovšem pravda tvrdit, že Guardini zdroje vůbec nevyužíval. Často cituje z Písma, někdy i velmi rozsáhlé pasáže. Bible mu slouží jako autorita k podepření argumentů a postupu úvah. V některých dílech zdůrazňuje jako součást přístupu také jistý druh sebezpřemáhání. Je podle něj nezbytné očistit vnitřní postoj, přijmout podmínky, za nichž je člověk schopen skutečně vnímat pozorovaný předmět nebo jev, umět se soustředit na konkrétní skutečnost a zkušenost.²⁴

Podobný postup najdeme také jinde, např.: GUARDINI, Romano. *Das Bild von Jesus dem Christus im Neuen Testament*. 5. Aufl. Freiburg im Breisgau: Herder, 1967; TÝŽ. *Jesus Christus: sein Bild in den Schriften des Neuen Testaments*. 1. Teil, *Das Christusbild der Paulinischen Schriften*. Würzburg: Werkbund, 1940; TÝŽ. *Jesus Christus: sein Bild in den Schriften des Neuen Testaments*. 2. Teil, *Das Christusbild der Johanneischen Schriften*. Würzburg: Werkbund, 1940; TÝŽ. *Die Offenbarung und die Endlichkeit*. In TÝŽ. *Unterscheidung des Christlichen: gesammelte Studien 1923–1963. Band 2, Aus dem Bereich der Theologie*. 3. Aufl., unveränderter Nachd. der 2. Aufl. Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 1994, s. 141–154.

²¹ GUARDINI, Romano. Zjevení a konečnost. Překlad Jan Frei. *MKR Communio* 2023, roč. 27, č. 1 [106], s. 105–114, citát s. 105.

²² GERL, Hanna-Barbara. „Durchblick aufs Ganze“, s. 35.

²³ GUARDINI, Romano. *Pán*, s. 612. Srov. „Je ovšem třeba vidět, že Guardini nepodlehл pokušení pokládat své analýzy lidské osoby za vědu, jejíž výsledky nás existenciálně nezasahují, ale vynucují si uznání podobně jako smyslová nebo logická evidence.“ FREI, Jan. Guardiniho přehlížený obraz světa a člověka [pracovní verze, podzim 2023], citát s. 96.

²⁴ „Proto je nezbytné – čistě proto, abychom svobodu vůbec mohli vnímat – sebezpřemáhání; je nezbytná výchova poznávací schopnosti. Nejradikálnějším důsledkem uznání hodnoty konkrétního je nakonec nutnost přijmout ve víře *konkrétní*, faktické Boží zjevení: [...] v lidsky nevýznamném [...] člověku Ježíši z Nazareta.“ Srov. FREI, Jan. Guardiniho přehlížený obraz světa a člověka. In GUARDINI, Romano. *Živý duch*. 1. vydání. Praha: Triáda, 2023, s. 91–116, citát s. 105 [zvýrazněno v orig.].

Srov. SCHILSON, Arno. *Mitte und Mittler: Gestalt und Bedeutung Jesu Christi bei Romano Guardini*. In HENRICH, Franz – BISER, Eugen. *Romano Guardini: christliche Weltanschauung und menschliche Existenz*. Regensburg: Pustet, 1999, s. 69–94, zvl. s. 85.

Typický myšlenkový rys Guardiniho textů tvoří protiklad. Jedná se o myšlenkové východisko, které podrobně popsal v rané studii s názvem *Protiklad: studie k filozofii živého a konkrétního* (*Der Gegensatz: Versuche zu einer Philosophie des Lebendig-Konkreten*, 1925).²⁵ Pokusil se zde o překonání čistě abstraktního myšlení obratem k objektu, ke konkrétní realitě světa. Rozlišuje mezi protikladem (*Gegensatz*) a rozporem (*Widerspruch*). Zatímco rozpor je opozicí, kterou nelze vůbec spojit, protiklad nepředstavuje popření, ale specifický vztah, tvořený současně relativní exkluzí a relativní inkluzí (např. dynamika – statika, originalita – řád, imanence – transcendence, podobnost – odlišnost).²⁶ Nejedná se o protiklad ve smyslu Hegelovy dialektiky. Protikladné póly nemohou být zrušeny převedením na vyšší jednotu syntézy (*Aufhebung*). Jejich nezrušitelná autonomie existuje vždy ve vztahu k druhému pólu; není tedy absolutní, nýbrž relativní.²⁷ Guardini strukturu protikladů rozpoznává v životě jako takovém, který je paradoxní a odehrává se v napětí a vzájemném zápolení protikladů, i v samotném procesu poznání, v němž se uplatňují zároveň pojmové myšlení (racionalita) a zkušenost (intuice). Myšlenka protikladu proto úzce souvisí s Guardiniho úsilím o hledání podstaty, středu, uchopení celku a (znovu)nalezení celkového, integrálního pohledu na svět a na člověka. Takto myšlené protiklady umožňují nalézt spojení mezi teoretickou vědou a konkrétním životem. Guardini postupuje stejně i v souvislosti s křesťanským myšlením, v němž se podle něj slučuje jak uznání Boží absolutnosti, tak hodnoty stvoření. Nauku o protikladech lze pozorovat v celém Guardiniho díle, „které představuje dialog vědecké teologie s konkrétní zkušeností víry.“²⁸

O christologii u Guardiniho srov. ŠPRUNK, Karel. *Obraz Ježíše Krista u Romana Guardiniho*, s. 644–657; FRÝVALDSKÝ, Pavel. *Christologie v díle Josepha Ratzingera*, s. 43–62; SCHEFFCZYK, Leo. *Das Christusgeheimnis in der Schau Romano Guardinis*. In SEIDEL, Walter (ed.). *„Christliche Weltanschauung“: Wiederbegegnung mit Romano Guardini*. Würzburg: Echter, 1985, s. 110–140.

²⁵ Srov. GUARDINI, Romano. *Der Gegensatz: Versuche zu einer Philosophie des Lebendig-Konkreten*. [2. Aufl.] Mainz: Matthias-Grunewald-Verlag, 1955, s. 20–30.

²⁶ FRÝVALDSKÝ, Pavel. *Protiklady života a katolická jednota*, s. 65.

²⁷ „Každé zrušení protikladného vztahu v jednostrannost nebo ve vyšší ‚syntézu‘ nemůže znamenat nic jiného než ‚smrt‘.“ FRÝVALDSKÝ, Pavel. *Protiklady života a katolická jednota*, s. 65.

²⁸ FRÝVALDSKÝ, Pavel. *Protiklady života a katolická jednota*, s. 66.

K protikladům a ke kapitole srov. FREI, Jan. *Guardiniho přehlížený obraz světa a člověka*, s. 95–99, 108; PETKEVIČ, Vladimír. [Poznámka o autorovi a jeho díle]. In GUARDINI, Romano. *Ctnosti: meditace o podobách mravního života*. Překlad Dagmar Pohunková. 2. vyd. Praha: Triáda, 2022, s. 165–168; REISER, Marius. *Postava Ježíše u Romana Guardiniho a historický Ježíš*, s. 619–643.

2. Zjevení a koncilní magisterium

2.1. Zjevení v katolické teologii

Zjevení představuje ve filozofii náboženství vedle symbolu a mýtu základní teoretickou kategorií náboženské zkušenosti a základ současné (katolické) teologie. Zjednodušeně lze o křesťanském nebo Božím zjevení říci, že je „něco jako vzduch, živel umožňující teologii být“.²⁹ Tvoří základní předpoklad, východisko a normu všeho křesťanského.³⁰ Nejedna autor pojednání z oboru teologie zjevení začíná poukazem na obtíže spojené s definicí. Eicher rovnou hovoří o nedefinovatelnosti zjevení, které chápe na dvou rovinách: jednak jako šifru, základ víry, který člověka přesahuje, a jednak jako kategorii, která se vztahuje na pochopenou manifestaci zjevení v prvním uvedeném smyslu.³¹

Bližší pochopení toho, co konkrétně zjevení je, neusnadňuje ani latinský a řecký ekvivalent slova. Zjevení, latinsky *revelatio*, řecky *apokalypsis* (lat. *revelare*, řec. *apokalypsein* = odhalit něco skrytého, odstranit závoj, sejmut roušku), odkazuje k sejmutí roušky (*velum*, *kalymna*), odhalení. Avšak to, co je zjevováno (ten, který se zjevuje), zůstává zároveň stále obestřeno tajemstvím a skryto.³² Bůh se zjevuje jako ten, který je (srov. Ex 3,14) a který je láska (srov. 1 Jan 4,16), a to láska bytostná, která představuje i jeho nejvnitřnější život: „Boží láska nezůstává uzavřena do sebe, nýbrž je darem, zjevením, sebedělením Boha, nejhlubším, naplňujícím a dokonávajícím.“³³ Můžeme tedy říci, že díky zjevení člověk „poznává Boha, protože (a nakolik) se Bůh sám dal a dává člověku poznat“.³⁴

Základní příručka dogmatické teologie definuje zjevení podobně: „Zjevení“ je souhrnné označení pro dějinné Boží dílo spásy, které dosvědčuje Starý a Nový zákon

---

²⁹ SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu a její dějinné přede hry a dohry. In TYŽ (ed.). *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*. Překlad Karel Skalický. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2006, s. 18–31, s. 18.

³⁰ Srov. DULLES, Avery. Víra a zjevení. In FIORENZA, Francis S. – GALVIN, John P. (eds.). *Systematická teologie I, Římskokatolická perspektiva*. Brno: CDK, 1996, s. 105–145, srov. s. 105–106; Offenbarung, In *LThK* 7, sl. 983–995; BÜRKLE, Horst. Offenbarung; Religionsgeschichtlich. In *LThK* 7, sl. 983–985.

³¹ Srov. „wesentliche undefinierbarkeit des Ausdrucks Offenbarung“. EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 21.

³² „Bůh se zjevuje, a přitom zůstává skrytý; je známý, a přece nepochopitelný.“ ZVĚŘINA, Josef. Princip, východiska, jevy lásky. In TYŽ. *Teologie agapé I*. Praha: Scriptum, 1992, s. 7–42, s. 20.

³³ Srov. ZVĚŘINA, Josef. Princip, s. 24.

³⁴ WALDENFELS, Hans. Boží zjevení. In TYŽ. *Kontextová fundamentální teologie*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 207–232, s. 207.

a které vrcholí v události Krista. Zjevení v Ježíši Kristu otevírá věřícímu poznání Boží skutečnosti jako mystérium lásky, jíž je sám Bůh Otec, Syn a Duch svatý.³⁵

Zjevení tak nepředstavuje pouhý pojem nebo ohraničitelný fenomén, ale označuje především způsob teologického chápání jako takového, jakýsi „transkategoriální, mlčky přijímaný předpoklad“ teologického bádání.³⁶ Tento předpoklad byl až do období raného novověku akceptován a přijímán. V teologii proto dlouho chyběl samostatný traktát o Božím zjevení a namísto pojmu zjevení/*revelatio* se v průběhu dějin církve a teologie mohla užívat i jiná označení, například *logos theú* (slovo Boží), *phanerosis* (manifestace), *epiphaneia* (zjevení), *gnosis* (vědění) či *aletheia* (pravda).³⁷

Změna nastala až v souvislosti s nástupem racionalismu a osvícenství 17.–18. století, které nejen zpochybnilo křesťanství, ale zároveň popřelo zjevení i samotnou jeho možnost. V konkurenci ke křesťanství se osvícenské myšlení pokoušelo odpovědět na tytéž otázky po smyslu a podstatě existence, tohoto světa, lidství i původu a cíli všech věcí stejně jako na otázku, kde hledat zdroj těchto odpovědí. Jeho cesta spočívala především v emancipaci a autonomii člověka a absolutizaci lidského rozumu. Právě tehdy se ukázala nutnost zabývat se Božím zjevením jako takovým, uhájit jeho opodstatněnost před myšlenkovými směry, jakými byly např. deismus, racionalismus, později evolucionismus a pozitivismus. Ze zjevení se v důsledku tohoto vývoje vyvinula základní apologetická kategorie a posléze klíčová kategorie křesťanského sebechápání.³⁸

Z uvedeného vyplývá, že obsah pojmu zjevení v teologii nemusí být zdaleka jednoznačný a vždy je potřeba vzít v úvahu širší kontext. O zjevení je možné pojednávat z pohledu teologické nauky o poznání, kam teologie zjevení dlouho patřila a kde se za

---

³⁵ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 44–55, citát s. 44.

³⁶ Citát: SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 18. Srov. dále Eicher, který upozorňuje na okolnost, „daß das Wort ‚Offenbarung‘ durchwegs nicht mehr nur ein abgrenzbares Phänomen neben anderen religiösen Phänomenen, ja nicht einmal mehr eine spezifische Qualifikation aller religiösen Phänomene neben anderen Qualifikationen bezeichnet, vielmehr selbst als Indikator für die universale Logik theologischen Verstehens überhaupt steht. Gegenstand der Untersuchung kann also nicht der bloße Begriff ‚Offenbarung‘ in seinem theologischen Gebrauchswert sein, vielmehr ist darauf zu achten, was für ein Denken dieser Begriff signalisiert und was durch dieses Offenbarungsdenken artikuliert wird.“ EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 20.

³⁷ K dějinám a vzniku traktátu o zjevení více viz WALDENFELS, Hans. *Einführung in die Theologie der Offenbarung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1996, zvl. s. 106–143, s. 119 aj.; SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 18; SCHÜSSLER, Werner. *Offenbarung: Religionsphilosophisch*. In *LThK 7*, sl. 988–989; DOHMEN, Christoph – SÖDING, Thomas. *Offenbarung: Biblisch-theologisch*. In *LThK 7*, sl. 985–987; DULLES, Avery. *Víra a zjevení*, s. 106. K pojmu zjevení v židovství srov. MAIER, Johann. *Offenbarung: Judentum*. In *LThK 7*, sl. 987–988.

³⁸ K dějinám pojmu zjevení srov. DULLES, Avery. *Models of revelation*. Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 1992, s. 1–5; WERBICK, Jürgen. *Offenbarung: Historisch-theologisch; Systematisch-theologisch*. In *LThK 7*, sl. 989–995; SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 18; WALDENFELS, Hans. *Boží zjevení*, s. 207–208, 212–216.

zjevení považovalo to, co teologii umožňuje: *locutio Dei*, Boží mluvení, a jeho konkrétní předávání: inspirované Písmo svaté. O zjevení lze však hovořit také z perspektivy ontologie nebo religionistiky.³⁹

Vzhledem k tomu, že pojem ‚zjevení‘, tak jak ho chápeme dnes, dříve v teologii neexistoval, je nutné dbát na historicitu terminologie a mít na paměti, že je v tomto konkrétním případě velmi problematické chtít stanovit význam pojmu ‚zjevení‘ ahistoricky, případně pouze s odvoláním na etymologický význam řeckého a latinského ekvivalentu. Jak uvádí Waldenfels, pojem ‚zjevení‘ má v křesťanské teologii „pozoruhodné dějiny vzniku“⁴⁰ a jedná se o záležitost novověku. Dnes rozšířené a obecně přijímané chápání zjevení jako radikálního sebesdělení Boha v Ježíši Kristu je „relativně pozdního data a vyrostlo pravděpodobně z opozice vůči osvícenskému myšlení“⁴¹. Bez vztahu k osvícenskému myšlení tedy nelze plně pochopit význam tohoto pojmu v dnešní teologii.⁴²

V sekundární literatuře lze najít více způsobů klasifikace zjevení.⁴³ Klasifikovat lze rovněž jednotlivé teorie či modely zjevení. Asi nejznámější je rozlišení tří základních koncepcí zjevení v západní teologii:

1. Instrukčně-teoretická či informačně-teoretická koncepce interpretuje zjevení jako systém pravdivých výpovědí, které jsou autoritou předloženy k věření. U tohoto pojetí hrozí nebezpečí intelektualisticky zúženého chápání víry a příliš zjednodušené vidění tzv. dvojstupňové teorie (přirozenost – milost; víra – rozum). Filozofickou vztažnou rovinu této koncepce představují supranaturalismus, filozofický racionalismus, esenciální metafyzika.

2. Druhou koncepcí představuje teorie projekce, která popírá možnost skutečného setkání s Boží transcendencí. Bůh sám je pouze regulativní idea rozumu a náboženská dogmata jsou pouhou projekcí vědomí. Náhledy víry se tedy považují za produkty lidského vědomí. Takto zjevení filozoficky pojímají směry jako např. sensualismus, empirismus, naturalismus, metafyzický skepticismus.

---

³⁹ WALDENFELS, Hans – SCHEFFCZYK, Leo. *Die Offenbarung: von der Reformation bis zur Gegenwart*. Freiburg: Herder, 1977, s. 1–3.

⁴⁰ Srov. WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, citát s. 207.

⁴¹ WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, citát s. 207.

⁴² Srov. WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, srov. 207–208, 212–215. Podnětná je v této souvislosti studie Karla Rahnera, která začíná ohlédnutím do historie a vymezením vůči pojetí zjevení u modernistů. RAHNER, Karl. Bemerkungen zum Begriff der Offenbarung. In KUHN, Helmut (ed.). *Interpretation der Welt: Festschrift für Romano Guardini zum achtzigsten Geburtstag*. Würzburg: Echter-Verlag, 1965, s. 713–722.

⁴³ Teologové rozlišují zjevení ve smyslu aktivním, objektivním, zjevení bezprostřední a zprostředkované, soukromé a veřejné apod. Srov. DULLES, Avery. *Víra a zjevení*, s. 106.

3. Komunikačně-teoretický model zjevení nevykládá ani jako systém pravdivých vět, ani ze stavů religiozního pocitu, ale jako „událost vztahu dvou subjektů“. Vztažnou filozofií komunikačně-teoretického paradigmatu je metafyzika dějin a základní kategorie jsou událost, osoba, dialogické setkání, komunikace. Jak bylo patrné u předchozích dvou konceptů, má pojetí zjevení zásadní vliv i na chápání toho, co je víra. Podle komunikačně-teoretického paradigmatu se víra zakládá ve zkušenosti reality a v osobním setkání s Bohem v jeho slově a konání; boho-lidské setkání je v tomto chápání „událostí dějinnou a dialogickou“. Angažován je v tomto typu komunikace celý člověk včetně své tělesnosti, dějinnosti i sociality, celá jeho osoba, nikoli pouze rozum. „Zjevení a jeho poznání spočívají tedy na dvojím zprostředkování: od Boha, v němž se jeho bezprostřednost stává událostí dějinného zprostředkování, a od člověka, pokud dokáže dospět k Boží bezprostřednosti jako osoba skrze zprostředkování, které uskutečňuje Bůh sám.“⁴⁴

Jinou možnost klasifikace nabízí Avery Dulles. Ve své monografii předkládá pět modelů, podle nichž je možné alespoň přibližně klasifikovat různé teorie zjevení dostupné v jeho době:

1. Zjevení jako doktrína (*revelation as doctrine*), tomuto typu odpovídá podle Dullese nauka katolické církve.
2. Zjevení jako dějiny (*revelation as history*), sem Dulles řadí Oscara Cullmanna a Wolfharta Pannenbergu.
3. Zjevení jakožto vnitřní zkušenost (*revelation as inner experience*). Zde Dulles uvádí zastánce liberálního protestantismu (např. Albrecht Ritschl, Wilhelm Herrmann, Auguste Sabatier).
4. Zjevení jako dialektická přítomnost (*revelation as dialectical presence*) odpovídá přístupům, které zastávali Karl Barth, Emil Brunner, Rudolf Bultmann.
5. Zjevení jako nové vědomí (*revelation as new awareness*). Zde autor vyjmenovává některé anglicky mluvící teology jako Gregory Baum, Leslie Dewart, Gabriel Moran, William Thompson, prvky tohoto modelu nachází u Karla Rahnera a Paula Tillicha.⁴⁵

Podstatnou roli u zjevení hraje lidský jazyk, protože je médiem vzpomínky, předávání a výkladu událostí. Počáteční verbalizace je pro zjevení konstitutivní. Události nejsou

---

⁴⁴ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 44–45, citáty v odstavci s. 45. Ke konceptům zjevení srov. WERBICK, Jürgen. *Offenbarung: Historisch-theologisch; Systematisch-theologisch*, sl. 989–995; TÝŽ. *Offenbarungskritik*. In *LThK* 7, sl. 998–1000; WALDENFELS, Hans. *Boží zjevení*, s. 216–217.

⁴⁵ DULLES, Avery. *Models of revelation*, s. 3–114. Prostý výčet jednotlivých typů zmiňuje také SKALICKÝ, Karel. *Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu*, s. 18–31.

zjevením, dokud jejich Bohem zamýšlený význam není člověkem pochopen a přijat.⁴⁶ Na straně člověka potom představuje víra přijetí této sebesdílející Boží lásky, odpověď na Boží nabídku, a je tak v katolické teologii korelátem zjevení. Bez předchozího zjevení z Boží strany by nebyla možná, „neboť by neměla žádný základ ani předmět“⁴⁷. Zatímco jistota víry pramení z jejího božského původu, její temnost „odpovídá tajemnému obsahu zjevení a symbolickým způsobům, jimiž je sdělováno“⁴⁸. Zjevení jako takové se stává skutečným v okamžiku, kdy je vnímáno a přijato vírou; předtím existuje pouze virtuálně či potenciálně. V tomto smyslu se proto někdy o zjevení hovoří jako o pojmu estetickém, musí být vnímatelné a zakusitelné, protože se obrací na člověka a jeho cílem je svět a lidstvo. Důsledkem přijetí zjevení ve víře jsou skutky lásky a hlásání. Boží zjevení je uchováváno a dosvědčováno v církvi, především prostřednictvím Písma svatého a Tradice.⁴⁹

V souvislosti se zjevením se rovněž vynořuje otázka, nakolik je přítomno v různých kulturech a náboženstvích. Židovství a křesťanství jsou náboženství, která přímo odpovídají biblickému zjevení. Křesťanství navíc zjevení chápe jako sebesdělení Boha v osobě Ježíše Krista, tedy Boha, který se stal člověkem v konkrétní historické době. Takový druh zjevení nenajdeme v žádném jiném náboženství. Proto řada teologů vylučuje přítomnost zjevení v mimobiblických náboženstvích. Současné oficiální učení katolické církve ale připouští, že zjevení může být do určité míry přístupné lidem všech kultur a náboženství. Ve srovnání s dokonalou podobou, uskutečněnou v křesťanství, by se jednalo o v jistém smyslu adventní podoby zjevení. Znamenalo by to, že náboženství, „nakolik je zakořeněno ve zjevení, je posvátné a božské“.⁵⁰

---

⁴⁶ Srov. DULLES, Avery. *Víra a zjevení*, s. 109–111, zejm. s. 111.

⁴⁷ DULLES, Avery. *Víra a zjevení*, s. 105.

⁴⁸ DULLES, Avery. *Víra a zjevení*, s. 130.

⁴⁹ Víra a zjevení jsou konstitutivní pro teologii, pojímanou jako disciplinovaná reflexe víry a zjevení či explikace zjevení přijatého ve víře. K odstavci srov. WALDENFELS, Hans. *Boží zjevení*, s. 208–211; WALDENFELS, Hans. *Přístupy k Ježíši Kristu*. In TÝŽ. *Kontextová fundamentální teologie*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 286–355; DULLES, Avery. *Víra a zjevení*, s. 105–145; WIEDERKEHR, Dietrich. *Offenbarungsquellen*. In *LThK* 7, sl. 1000–1001; MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 52–55; RAHNER, Karl. *Bemerkungen zum Begriff der Offenbarung*, zvl. s. 719–722.

⁵⁰ DULLES, Avery. *Víra a zjevení*, citát s. 113. Srov. WALDENFELS, Hans. *Boží zjevení*, s. 218–219; *Offenbarung*. In *LThK* 7, sl. 983–995; BÜRKLE, Horst. *Offenbarung: Religionsgeschichtlich*, sl. 983–985; TÝŽ. *Offenbarungsreligion*. In *LThK* 7, sl. 1001; WIEDERKEHR, Dietrich. *Offenbarungsquellen*, sl. 1000–1001.

2.2. *Dei Filius* (1870)

Vůbec poprvé se otázkou a vymezením zjevení explicitně zabýval První vatikánský koncil (1869–1870), svolaný více než 300 let po Tridentském koncilu. Reagoval na aktuální společenské dění, rostoucí sekularizaci a vývojové tendence své doby.⁵¹ Pokusil se určit místo katolické církve ve světě a společnosti. Koncil byl vzhledem k politické situaci, vojenskému obsazení Říma, ukončen předčasně a zanechal jenom dvě konstituce – dogmatickou konstituci o katolické víře *Dei Filius* a papežskou konstituci o neomylnosti papeže *Pastor aeternus*, jež měla tvořit první část konstituce o církvi.

Kapitulu o zjevení koncil včlenil do konstituce o katolické víře *Dei Filius* (1870). Zjevení je zde nahlíženo jako nadpřirozená manifestace, kterou Bůh činí o sobě a úradcích své vůle a kterou objektivně obsahují tradice vedoucí skrze apoštoly ke Kristu a Písmo svaté inspirované Duchem svatým. Konstituce představuje zjevení jako předmět (*obiectum*) víry a vlastní obsah křesťanské nauky.⁵² Církev se v ní vymezuje vůči myšlenkovým tendencím a filozofickým směrům, které napadaly samotnou podstatu zjevení, především se jednalo o extrémní polohy v nahlížení transcendence/imanence Boha ve světě a vztah víry a rozumu (deismus, panteismus, fideismus, tradicionalismus a semiracionalismus).⁵³

Předlohu (*schema*) konstituce o katolické víře *Dei Filius* napsal jezuita působící na Gregorianě Johann Baptist Franzelin (1816–1886), autor knihy *Tractatus de divina traditione et scriptura* (1870), jejíž hluboké pojetí zjevení podle Skalického již předjímá *Dei Verbum*. Franzelin v souvislosti se zjevením nehovoří pouze o Božím mluvení (*locutio Dei*), ale také o Božím konání (*actio Dei*) a chápe i lidské dějiny jako prostředek Božího zjevení. Odtud už nebylo daleko k pojmu dějin spásy, který v protestantské teologii prosazoval Oscar Cullmann a který později pronikl též do katolické teologie. Franzelin dále chápe Boží zjevení nejen jako Boží mluvení a konání, ale jako samu osobu Ježíše Krista. Celý kristovský příběh je podle něj vrcholem zjevení. Franzelin tak předjímá rovněž personalistické pojetí (Boží zjevení jako osoba Ježíše Krista), které se

---

⁵¹ O dějinách koncilu více viz FRANZEN, August – FRÖHLICH, Roland – SMÉKAL, Bedřich. *Malé dějiny církve*. Překlad Bedřich Smékal a Marta Ryněšová. 3., dopl. a rozš. vyd. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, §53 (s. 263–268); SCHATZ, Klaus. *Všeobecné koncily: ohniska církevních dějin*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2014, s. 205–251.

⁵² Srov. DULLES, Avery. *Víra a zjevení*, s. 106; SKALICKÝ, Karel. *Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu*, s. 24.

⁵³ SKALICKÝ, Karel. *Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu*, s. 18–22.

dostalo do pozdější konstituce *Dei Verbum*. Navzdory tomu se 1. vatikánský koncil nakonec přidržel teologie Božího mluvení.⁵⁴

Účinek konstituce *Dei Filius* se po roce 1870 projevil v katolické církvi všudypřítomností apologetiky a velkým rozmachem teologie Božího mluvení. Boží zjevení je ve formální příčině představováno jako Boží mluvení, často s dodatkem, že mluvení autoritativní. Je považováno za fakt, čili že se v Ježíši Kristu stalo a je rozumově dokazatelné díky nadpřirozeným znamením (to se tvrdí proti fideismu a tradicionalismu). Obsah, tedy co bylo v Ježíši Kristu zjeveno, je však rozumově nedokazatelný a musí být přijat vírou (to se tvrdí proti deistickému racionalismu a semiracionalismu některých katolických teologů). Rozlišování na fakt a obsah zjevení se děje především z apologetických důvodů. Uvedený model byl na přelomu 19.–20. století oblíben a značně rozšířen.⁵⁵ Typickou ukázkou může představovat Reginald Marie Garrigou-Lagrange, jehož definice bývá v této souvislosti uváděna:

Zjevení je svobodná a v podstatě nadpřirozená činnost Boží, kterou Bůh, chtěje dovést lidstvo k nadpřirozenému cíli spočívajícímu v nazírání Boží podstaty, k nám mluvil skrze proroky a naposledy skrze Krista, čímž zjevuje dosud zastřené nadpřirozené tajemství a přirozené pravdy náboženství takovým způsobem, že následně mohou být neomylně předkládány církvi beze změny jejich smyslu až do konce světa.⁵⁶

2.2.1. Shrnutí obsahu konstituce *Dei Filius*

Dokument obsahuje úvodní část, čtyři kapitoly a kánony. Úvod poukazuje na to, že se od dob Tridentského koncilu ve společnosti objevily myšlenkové směry, které se odklánějí od církevní nauky, útoky na církvev, „hereze pohrdající božským magisteriem církve“⁵⁷ a další zla. Ve výčtu těchto přinejmenším sporných směrů jsou především ty, které ponechávají náboženství soukromému úsudku, historicko-kritická metoda, mýtický výklad Písma, racionalismus, naturalismus, tedy vláda čistého rozumu a přírody, panteismus, materialismus a ateismus. Je konstatována situace, že dochází k oslabování

---

⁵⁴ Důvod, proč Franzelinova teologie zůstala nevyužita, není jasný. Snad k tomu došlo v důsledku úprav biskupem z Poitiers Luisem Pie (1815–1880). Srov. SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 23.

⁵⁵ Srov. SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 25–26.

⁵⁶ *De Revelatione per Ecclesiam catholicam proposita*, s. 132. Citováno podle: SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 27.

⁵⁷ České znění: Dogmatická konstituce o katolické víře *Dei Filius*. In *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*. Překlad Karel Skalický. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2006, s. 60–82, zde s. 63. [Dále jen *Dei Filius*.]

Latinský text: DENZINGER, Heinrich – HOPING, Helmut – HÜNERMANN, Peter – FASTIGGI, Robert L. – NASH, Anne Englund. *Compendium of creeds, definitions, and declarations on matters of faith and morals = Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Forty-Third edition. San Francisco: Ignatius Press, 2012. [Dále jen DH.]

pravd, boření základů lidské společnosti a nesprávně se směšují pravda a milost, lidské vědění a božská víra. To vše ohrožuje celistvost a čistotu víry. Za daného stavu spočívá role církve v tom, že bude učit, chránit a střežit katolickou pravdu a zamítat všechny zvrácené nauky.

První kapitola s názvem *Bůh, Stvořitel všech věcí (De Deo rerum omnium creatore, DH 3001–3003)*, zdůrazňuje víru církve v jednoho všemohoucího, nekonečného Boha, skutečně a bytostně od světa odlišného. Tento Bůh stvořil svět svým svobodným rozhodnutím a stále svět opatruje, řídí a působí v něm svou Prozřetelností.

Druhá kapitola, *Zjevení (De revelatione, DH 3004–3007)*, se zabývá poznatelností Boha a jeho úradků. Bůh „může být s jistotou poznán přirozeným světlem lidského rozumu ze stvořených věcí“⁵⁸, jak dosvědčuje již Písmo (Řím 1,19–20). Kromě toho je zde nadpřirozené zjevení. Bůh zjevil své úradky a sebe sama. Zde se *Dei Filius* odvolává na Žid 1,1, které hraje roli i v *Dei Verbum*.

Dále odpovídá *Dei Filius* na otázku, proč existuje Boží zjevení a co je jeho obsahem: „Z toho však neplyne, že zjevení by bylo naprosto nezbytné, nýbrž to, že Bůh ze své nekonečné dobroty určil člověka k nadpřirozenému cíli účasti na božských dobrech, která zcela přesahují chápání lidské mysli.“⁵⁹ Pohnutkou Božího zjevení je Boží moudrost a dobrota, obsahem je Bůh sám a věčné úradky jeho vůle: „Jeho moudrosti a dobrotě se však zalíbilo jinou, a to nadpřirozenou cestou, zjevit lidskému rodu sebe sama i své věčné úradky.“⁶⁰ Již zde tedy najdeme tvrzení, že Bůh zjevuje sám sebe.⁶¹ Boží zjevení poskytuje jistotu poznání tam, kam přirozené poznání není schopno proniknout: „Díky tomuto božskému zjevení mohou všichni snadno, s pevnou jistotou a bez přimíšení omylu poznat ty božské věci, které za současných podmínek lidského rodu nejsou lidskému rozumu neproniknutelné.“⁶² Část této věty se později objeví v *Dei Verbum* (DV 6).

Zjevení najdeme v psaných knihách inspirovaných Duchem svatým (tj. v Písmu svatém) a v nepsaných tradicích. Je určeno lidskému rodu, *humano generi*, a uskutečňuje se nadpřirozenou cestou, *supernaturali via*, a to mluvením (srov. Žid 1,1). Jiné způsoby

---

⁵⁸ „Eadem Sancta Mater Ecclesia tenet et docet, Deum, rerum omnium principium et finem, naturali humanae rationis lumine e rebus creatis certo cognosci posse“ (DH 3004); *Dei Filius*, s. 67.

⁵⁹ „Non hac tamen de causa revelatio absolute necessaria dicenda est, sed quia Deus ex infinita bonitate sua ordinavit hominem ad finem supernaturalem, ad participanda scilicet bona divina, quae humanae mentis intelligentiam omnino superant“ (DH 3005); *Dei Filius*, s. 69.

⁶⁰ „Attamen placuisse eius sapientiae et bonitati, alia, eaque supernaturali via, se ipsum ac aeterna voluntatis suae decreta humano generi revelare“ (DH 3004); *Dei Filius*, s. 67.

⁶¹ *Dei Filius*, s. 67, SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 25.

⁶² „Huic divinae revelationi tribuendum quidem est, ut ea, quae in rebus divinis humanae rationi per se impervia non sunt, in praesenti quoque generis humani conditione ab omnibus expedite, firma certitudine et nullo admixto errore cognosci possint“ (DH 3005); *Dei Filius*, s. 69.

zjevování konstituce výslovně nepopírá: „Že by se ovšem toto nadpřirozené Boží zjevení mohlo třeba dít i jinak než jenom mluvením, se ani netvrdí, ani nepopírá. Cesta k jiným teologiím zjevení, než k teologii Božího mluvení zůstává otevřená.“⁶³

Třetí kapitola nese název *Víra*, (*De fide*, DH 3008–3014). Člověk je na Bohu zcela závislý. Zjevujícím se Bohu máme prokazovat poslušnost rozumu i vůle. Víra pak je definována pomocí Žid 11,1 jako podstata věcí, v něž doufáme, důkaz toho, co nevidíme. K životu z víry člověk potřebuje vnitřní pomoc, osvětlení Ducha svatého, ale také vnější znamení (nikoli důkazy): božské činy, proroctví a zázraky.⁶⁴ Víra je darem a její úkon směřuje ke spáse. Obsah víry tvoří to, co je napsáno v Písmu a co je církví předkládáno k věření. Znovu je zde zmíněna role církve jako strážkyně a učitelky zjeveného slova.

Poslední kapitola, *Víra a rozum* (*De fide et ratione*, DH 3015–3020), se vrací k tématu poznání a vymezuje dvojí řád, který se liší z hlediska poznávací schopnosti i objektu. *Dei Filius* zde potvrzuje a rozvádí nauku obsaženou v encyklice *Qui pluribus* Pia IX.⁶⁵ Proti deismu učí, že existuje „dvojí řád poznání, který se liší nejen z hlediska poznávací schopnosti, ale také z hlediska objektu“⁶⁶. Poznávající subjekt, člověk, má přirozené světlo rozumu a nadpřirozené světlo víry. Bůh je do jisté míry poznatelný ze stvořených věcí, což je zároveň argument proti fideismu a tradicionalismu, ale mnohem hlouběji poznatelný je vírou díky nadpřirozenému zjevení.⁶⁷ Poznávací schopnosti mohou být rozum, nebo božská víra, poznávaný objekt může náležet do řádu věcí poznatelných přirozeným rozumem, nebo se může jednat o tajemství v Bohu skrytá, kde je nutné zjevení a působení Ducha svatého, aby bylo možno je poznat. Rozum a víra nestojí proti sobě, ale mají se vzájemně doplňovat, rozum má být vírou osvětlen, protože „božská tajemství svou přirozeností [...] přesahují stvořený intelekt“⁶⁸. Obě schopnosti nemohou být v rozporu. Církev má právo a povinnost zavrhnout falešné učení. Nestaví se proti

---

⁶³ SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 25.

⁶⁴ Srov. „externa iungi revelationis suae argumenta“ (DH 3009); *Dei Filius*, s. 71.

SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 25.

⁶⁵ Podobné pojetí zjevení zastával již papež Pius IX. Ve své encyklice *Qui pluribus* (9. 11. 1846), v níž se obracel proti racionalismu, a také v *Syllabu errorum* (8. 12. 1864) zastával papež nadpřirozenost Božího zjevení, které nelze pomocí rozumu odvodit a které nepodléhá pokroku nebo rozvoji. Srov. HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar zur Dogmatischen Konstitution über die göttliche Offenbarung Dei Verbum. In *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*. Bd. 3. Freiburg im Breisgau: Herder, 2005, s. 695–831, zejm. s. 703.

⁶⁶ Srov. „duplicem esse ordinem cognitionis, non solum principio, sed obiecto etiam distinctum“ (DH 3015).

⁶⁷ SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 24.

⁶⁸ Srov. „Divina enim mysteria suapte natura intellectum creatum sic excedunt, ut etiam revelatione tradita et fide suscepta ipsius tamen fidei velamine contacta et quadam quasi caligine obvoluta maneant, quamdiu in hac mortali vita peregrinamur a Domino“ (DH 3016); *Dei Filius*, s. 75.

rozvoji vědních oborů, ale proti omylu a proti zmatení toho, co sama učí. Na konci kapitoly se konstatuje, že zjevená nauka víry není filozofický vynález, ale božský poklad církvi pouze svěřený, a proto má být strážěn stále stejný smysl dogmat.

Následují kánony (DH 3021–3045), v nichž jsou přehledně vyjmenovány a odsouzeny omyly a heretické tendence, o nichž se text zmínil.

2.2.2. Pojetí zjevení v konstituci *Dei Filius*

Křesťanství a teologie byly konfrontovány s úsilím o emancipaci a autonomii člověka a lidského rozumu. Ze zjevení se v důsledku načrtnutého vývoje vyvinula základní apologetická kategorie a v tomto duchu je sepsána také konstituce *Dei Filius*.⁶⁹ Poznání Boha prezentuje ve dvou stupních: na přirozeném poznání Boha (DH 3004) staví zjevení, které je poznáním nadpřirozeným, vymykajícím se lidské moci. Vůči nadpřirozenému zjevení se na straně člověka vyžaduje postoj víry a poslušnosti vůči Boží autoritě. Víra je chápána jako nadpřirozená ctnost a spočívá v tom, že člověk považuje Bohem zjevené skutečnosti za pravdivé. Učitelství církve má rozhodující funkci při interpretaci Písma a předávání Tradice.⁷⁰

Podle Eichera tvoří základní strukturální opory či pilíře pojetí zjevení v *Dei Filius* kategorie autority a nadpřirozena. *Auctoritas* představuje podstatný moment víry a uspořádání společnosti; pojem *supernaturalis* hraje roli v pojetí závislosti lidského poznání na Bohu a víry jako nadpřirozené ctnosti a poslušnosti vůči Bohu, kdy jde v první řadě o jistotu víry, a ne o poznání pravdy, která se nedá ověřit racionálně ani empiricky, neboť verifikujícím počátkem je zjevení.⁷¹

Konstituce *Dei Filius* popisuje Boží zjevení podle modelu orientovaného na poznání, v Secklerově resp. Müllerově terminologii podle modelu instrukčně-teoretického.⁷² Tento výklad navíc umocňuje text samotné konstituce zejména tam, kde se to, co bylo zjeveno či poznáno, vyjadřuje plurálem: „*revelata*“ (DH 3008), „*mysteria in Deo abscondita, quae, nisi revelata divinitus, innotescere non possunt*“ (DH 3015; srov. 3016, 3041).⁷³ Zúžení pojetí zjevení pouze na oblast (rozumového) poznání lze vysvětlit

⁶⁹ EICHER, Peter. *Offenbarung*, 1977, s. 73.

⁷⁰ HOPING, Helmut. *Theologischer Kommentar*, s. 703–705.

⁷¹ EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 120–133.

⁷² Srov. WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, s. 216; MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 44–45.

⁷³ Srov. „to, co Bůh zjevil“; „jsou nám k věření předkládána tajemství v Bohu skrytá, která nemohou být poznána, nejsou-li zjevena božsky“ (*Dei Filius*, s. 71, 75).

poukazem na ideové pozadí vzniku konstituce, které spočívá ve vymezení se vůči osvícenskému postulátu autonomie rozumu a na obranu kategorie zjevení vůči (semi)racionalismu. Již *Dei Filius* nicméně hovoří o Božím sebezjevení.⁷⁴

2.3. *Dei Verbum* (1965)

Druhý vatikánský koncil (1962–1965) se zabýval Božím zjevením ve věroučné konstituci *Dei Verbum* (1965). Jak poznamenal kardinál Ermenegildo Florit, utváření této konstituce jakoby odráží dějiny celého koncilu. Cesta k výslednému textu nebyla vůbec snadná. Koncilní otcové stáli v kontextu tehdejší teologie před úkolem, jak pojmout Tradici, jak se vyrovnat s biblickým hnutím a historicko-kritickou metodou.

První schéma konstituce, *O pramenech zjevení, De fontibus revelationis*, bylo předloženo k diskuzi již 14. listopadu 1962. Nese antimodernistický ráz a jeho teologie zjevení je spíše chudá.⁷⁵ Kde například První vatikánský koncil říká, že Bůh zjevuje sám sebe, „*se ipsum*“ (DH 3004), tam schéma tvrdí neosobně, že zjevuje tajemství Božího království. Zjevení se děje skrze mluvené slovo, tedy ne skrze slova a skutky, jak psal již Franzelin. Kristus je považován jen za nositele, prostředníka zjevení, nikoli za zjevení *in persona*. Dále předloha hovoří jen o nauce, nikoli o zjevení jakožto události Kristova života a zmrtvýchvstání a působení Ducha svatého. Zastává se zde tedy doktrinní a juridické pojetí zjevení. V téže době přitom teologie už mohla nabídnout mnohem více. Neudivuje proto, že schéma narazilo u koncilních otců na odpor a odmítnutí pro intelektualistické chápání zjevení jako předávaných nadpřirozených pravd v Písmu a Tradici.⁷⁶ Množství těch, kdo protestovali proti tomu, aby se schéma stalo základem další diskuse, však nedosáhlo potřebných dvou třetin. Nakonec musel zasáhnout až samotný papež Jan XXIII., který jmenoval novou, „Smíšenou“ komisi“, již předsedali

---

⁷⁴ Srov. „*se ipsum ac aeterna voluntatis suae decreta humano generi revelare*“ (DH 3004). Srov. WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, s. 216; HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 703–705.

⁷⁵ Podle Skalického tkví důvod v tom, že zřejmě převládl apologetický záměr potřit ideologického protivníka nad teologickým zájmem dobrat se hlubšího pochopení tajemné skutečnosti Božího zjevení. Srov. SKALICKÝ, Karel. Geneze koncilního dokumentu o Zjevení. *Teologické texty* 2003, roč. 14, č. 1, s. 22–33 [2023-12-14]. <<https://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-1/Geneze-koncilniho-dokumentu-o-Zjeveni.html>>; HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 716–735.

⁷⁶ Do dějin teologie vešlo stručné hodnocení kardinála Lienarta: „Ta osnova se mi nelíbí“ – „Hoc shcema mihi non placet“. Nezůstal osamocen, s negativním postojem se brzy připojili další kardinálové. Kritizován byl defenzivní a scholastický ráz textu, koncept slovní inspirace, nadřazenost učitelského úřadu nad Písmo, chybějící spásně dějinný prvek, nedostatečné zohlednění ekumenické perspektivy a absence personalistického pojetí Božího zjevení. Jejich protest vedl k hlasování o otázce, zdali se schéma může stát základem pro další diskuse, nebo má být zamítnuto a zcela přepracováno. Srov. SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 30.

kardinálové Ottaviani a Bea. Zde se zrodilo nové schéma, které bylo po dalších nejednoduchých diskuzích a několikerém přepracování koncilem odhlasováno jako definitivní text konstituce *Dei Verbum*.⁷⁷ Podařilo se dosáhnout kompromisu, ba více než to: syntézy, protože se v konstituci spojuje věrnost církevní tradici s otevřeností vůči moderní kritické vědě. Text *Dei Verbum* otevírá církev novým možností, aniž by zradil závěry předchozích koncilů.⁷⁸

2.3.1. Shrnutí obsahu konstituce *Dei Verbum*

Dokument obsahuje předmluvu a šest kapitol a jeho adresáty jsou všichni lidé, nejen věřící křesťané. V tom se *Dei Verbum* shoduje s věroučnou konstitucí o církvi *Lumen Gentium* a pastorální konstitucí o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* (srov. LG 1, GS 2).⁷⁹ V *Dei Verbum* je určující a zásadní perspektiva dějin spásy. V tom se odlišuje od konstituce *Dei Filius*, ale také od prvního schématu.

Podle *Předmluvy* konstituce navazuje na závěry předchozích dvou koncilů.⁸⁰ Jednak tím měly být zahnány obavy konzervativní skupiny, jednak se tím chce zdůraznit, že uchovávaní nauky církve se neděje strnule, ale v každé době jinak; dochází k reinterpetaci dogmatu a reelektuře podle konkrétní, dobové situace. Cílem konstituce je

---

⁷⁷ O možnostech teologie zjevení v době konání koncilu více viz WALDENFELS, Hans. *Einführung in die Theologie der Offenbarung* (Darmstadt 1996); SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 28–31; SKALICKÝ, Karel. Geneze, s. 22–33; MÄRZ, Claus-Peter. Die Dogmatische Konstitution über die göttliche Offenbarung „Dei Verbum“. *Theologie der Gegenwart* 2015, roč. 58, č. 1, s. 54–63 [2023-12-14]. <https://web.archive.org/web/20151007154450/https://www.uni-erfurt.de/fileadmin/user-docs/Theologie_Gegenwart/5_Maerz.pdf>; HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 725–726.

⁷⁸ K dějinám koncilu a historii vzniku konstituce srov. SCHATZ, Klaus. *Všeobecné koncily*, s. 252–323; RATZINGER, Joseph. Dogmatische Konstitution über die göttliche Offenbarung – Einleitung. In BRECHTER, Suso (ed.) et al. *Lexikon für Theologie und Kirche: das zweite Vatikanische Konzil: Dokumente und Kommentare*. 2., völlig neu bearbeitete Aufl. Freiburg: Herder, 1967, s. 498–503; TÝŽ. Kommentar zum Prooemium, I. und II. Kapitel. In BRECHTER, Suso (ed.) et al. *Lexikon für Theologie und Kirche*, s. 504–528; RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Die dogmatische Konstitution über die göttliche Offenbarung „Dei Verbum“ [Einleitung]. In RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Kleines Konzilskompendium: sämtliche Texte des Zweiten Vatikanums*. 21. Aufl. Freiburg im Breisgau: Herder, 1989, s. 361–366; BERCHTOLD, Christoph. Dei Verbum. In *LThK* 3, sl. 59; SKALICKÝ, Karel. Geneze, s. 22–33; TÝŽ. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu, s. 30; HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 716–735; MÄRZ, Claus-Peter. Die Dogmatische Konstitution über die göttliche Offenbarung „Dei Verbum“, s. 54–63.

⁷⁹ Srov. HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 736–739; RATZINGER, Joseph. Dogmatische Konstitution über die göttliche Offenbarung – Einleitung, s. 498–503.

⁸⁰ „Proto navazuje na Tridentský a První vatikánský koncil [...]“ – „*Conciliorum Tridentini et Vaticani inhaerens vestigiis*“ (DV 1). Český text citován podle Dei Verbum. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Překlad Oto Mádr. Vyd. 2., V KN 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 101–123. Latinský text: THE HOLY SEE. *Documenta Latina: Constitutio dogmatica de divina revelatione Dei Verbum* [2023-12-16]. <https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651118_dei-verbum_lt.html>

„předložit pravou nauku o Božím zjevení a jeho předávání, aby celý svět slyšel poselství o spáse“ (DV 1). Citát z 1 Jan 1,2–3, který se zde rovněž nachází, je nutno brát jako jakýsi vztažný bod a ukazatel toho, že se v církvi spojuje nejen teologické, dogmatické promýšlení nauky, ale také poslání hlásat, úkol pastorační, tzn. intence dogmatická a kerygmatická. Učitelství úřad církve má hlásat Boží slovo, avšak tento úkol začíná nasloucháním. Předmluva k *Dei Verbum* by mohla být pomyslnou předmluvou celého koncilu, protože i ten osciloval mezi vůli k pastorači a doktrinálním úkolem.⁸¹

První kapitola, *Zjevení (De ipsa revelatione, DV 2–6)*, začíná esteticko-fenomenologicky (DV 2) a shrnuje velmi kondenzovaně nauku o zjevení. Důležitou vlastností zjevení je dějinnost, kdy dějiny spásy postupně spějí k Ježíši Kristu, který je „prostředníkem a zároveň i plností celého zjevení“ (DV 2). Dále text přechází k historickému popisu (DV 3), a tak připravuje vlastní vrchol kapitoly, vyličení Ježíše Krista jako zjevitele Otce (DV 4). DV 5 staví do bezprostředního kontextu Kristova zjevení věřícího člověka jako příjemce Božího zjevení, DV 6 ukazuje problém převodu interpersonálního děje do lidské řeči a lidských pojmů, problém překladu zjevení do pravd zjevení.⁸²

Druhá kapitola, *Předávání Božího zjevení (De Divinae revelationis transmissione, DV 7–10)*, se zabývá hlásáním evangelia apoštoly, jejich nástupci a posvátnou tradicí. I zde je důležité působení Ducha svatého, Bůh vede neustálý dialog s církví, svou snoubenkou. Zjevení je předáváno také v Písmu svatém. Písmo i Tradice existují v těsném spojení, sdílení, jsou z téhož pramene a předávají zjevení bez porušení. Kapitola pojednává o vztahu Písma a Tradice k celé církvi a k učitelství úřadu církve.

Názvem a předmětem kapitoly třetí je *Božská inspirace a výklad Písma svatého (De sacrae Scripturae divina inspiratione et de eius interpretatione, DV 11–13)*. K nejdůležitějším myšlenkám patří, že četba a výklad Písma se mají odehrávat v témže Duchu, v němž bylo sepsáno. Konstituce přináší výroky o pravdivosti Písma a neopomíná ani aspekt Božího přizpůsobení se lidem v řeči a ve Vtělení. Rovněž Písmo svaté je svého druhu vtělením Božího slova do člověku srozumitelné podoby.

Čtvrtá a pátá kapitola, *Starý zákon, Nový zákon (De Vetere testamento, De Novo testamento, DV 14–16, 17–20)*, se zabývají vztahem Starého a Nového zákona a jejich

---

⁸¹ Srov. RATZINGER, Joseph. Kommentar zum Prooemium, I. und II. Kapitel, s. 504–505; HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 739–750.

⁸² Srov. WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, s. 221–222.

obsahem. Je shrnuto Kristovo dílo a události bezprostředně následující – Letnice a seslání Ducha svatého, který umožnil šíření evangelia.

Poslední kapitola, *Písmo svaté v životě církve (De sacra Scriptura in vita ecclesiae, DV 21–26)*, se zaměřuje na roli Bible v životě církevního společenství, liturgie i jednotlivce. Opět je zmíněno působení Ducha svatého. Písmo a eucharistie představují pro věřící pokrm. Písmo svaté má být překládáno a zpřístupňováno všem, i nekřesťanům. Jsou připomenuty apoštolské úkoly odborníků, důležitost Písma při studiu teologie, ale také v katechezi, homiletice apod. V otázce četby Písma je kromě jeho místa v liturgii důležitá i soukromá četba, která by měla mít charakter dialogu člověka s Bohem.

2.3.2. Pojetí zjevení v konstituci *Dei Verbum*

Výsledný text konstituce na rozdíl od prvního schématu obsahuje, zjednodušeně řečeno, právě to, co předtím bylo kritizováno jako nedostatečně zohledněné. Oproti Prvnímu vatikánskému koncilu chápe *Dei Verbum* zjevení jako svobodné Boží sebesdělení v dějinách, slovo a čin Boží, vypovídající něco nejen o Bohu, ale také o člověku. Do koncepce byly převzaty myšlenky Tübingenské školy, která již v 19. století chápala Boží zjevení jako Boží sebesdělení. Koncil se zároveň mohl inspirovat pracemi dalších teologů, nové pohledy na zjevení přinesli např. Pierre Rousselot, Ambroise Gardeil, Marie-Dominique Chenu, Oskar Semmelroth, Edward Schillebeeckx, Werner Bulst i Romano Guardini. Nový pohled na dějiny spásy poskytovaly práce Jeana Daniélou, Hanse Urse von Balthasara či Karla Rahnera.

Pro vymezení pojetí zjevení je v této konstituci nejdůležitější začátek, tj. předmluva a první kapitola (DV 1–6). V porovnání s *Dei Filius* je *Dei Verbum* orientováno více personalisticky, trojičně a christocentricky. Lidé mají přístup k Otci prostřednictvím Syna v Duchu svatém (*in Spiritu per Filium ad Patrem*, srov. DV 2). Zjevuje se nikoli něco, nýbrž *někdo*, samotná Boží osoba. Kristus není jen nositelem zjevení, ale je sám zjevením. Je překonáno čistě instrumentální pojetí Kristovy účasti při zjevení. Poslání Ducha pravdy je integrující částí události zjevení, protože Duch „zjevení naplňuje, dovršuje“ (DV 4) a „stále zdokonaluje víru svými dary“ (DV 5).

V kapitole o povaze zjevení se zdůrazňuje dynamický a meziosobní, dialogický rozměr. „Aniž by předložil přesnou definici zjevení, popsal koncil zjevení jako čin, kterým Bůh svobodně dává poznat skrytý záměr (*sacramentum*) své božské vůle a láskyplně hovoří k lidským bytostem jako k přátelům, a přitom je zve „do svého

společenství' (DV 2).⁸³ Zjevení tak nespočívá v prostém předávání informací (*communicatio*), ale ve sdílení (*communio*). Nepodává jen nauku, ale umožňuje nám společenství s Bohem, činí z nás nové stvoření, když nám dává v Duchu svatém nové bytí. Ve zjevení jde o existenci člověka a její naplnění, o vztah lidského Já a božského Ty, které se pohybují na úrovni setkání, jednoty a proměnění. Zjevení proto není možné obsáhnout z perspektivy intelektualismu nebo doktrinalismu, jejich metody zůstávají vnějškové, mluví se o něčem. I to je posun oproti konstituci *Dei Filius*.⁸⁴ Zjevení navíc zahrnuje dějinnost, je viděno v kontextu dějin spásy a vrcholí v Ježíši Kristu. *Dei Verbum* tak představuje obrat od instrukčně-teoretického pojetí zjevení k personalistickému, komunikačně-teoretickému.⁸⁵

Konstituce věnuje větší prostor Písmu svatému, dokonce zohledňuje i některé moderní metody zkoumání (například příslušnost k literárnímu druhu). Zdůrazňuje úzké sepětí Písma, Tradice a magisteria a také sepětí Písma a církve (eucharistie, liturgie). Tradice je chápána jako živé předávání zjevení.⁸⁶

Stejně jako u konstituce *Dei Filius* se však také konstituci *Dei Verbum* v minulosti dostalo kritiky navzdory posunu, který v chápání zjevení přinesla. Byla vytýkána nedostatečná pozornost k dějinám spásy, zejména starozákonním.⁸⁷ Podobně se pozastavil Ratzinger nad možná až přílišným optimismem koncilních otců v nahlížení lidské přirozenosti a poznamenává, že *Dei Verbum* opomíjí otázku ospravedlnění hříšníka stejně jako skutečnost, že milost se dokonává skrze soud kříže a Boží slovo obsahuje nejen evangelium, ale i zákon. Celá tematika hříchu, Božího hněvu a zákona je tak obsažena pouze v jediném slově, *lapsus* (pád prarodičů, srov. DV 3). Není dostatečně zohledněna závažnost této skutečnosti, která přitom představuje důležitou biblickou výpověď.⁸⁸

---

⁸³ DULLES, Avery. Víra a zjevení, s. 106.

⁸⁴ K odstavci srov. WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, s. 218, 230; SKALICKÝ, Karel. Geneze, s. 22–33; RATZINGER, Joseph. Kommentar zum Prooemium, I. und II. Kapitel, s. 510; HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 744–745.

⁸⁵ K odstavci srov. WALDENFELS, Hans – SCHEFFCZYK, Leo. *Die Offenbarung*, s. 1–3; HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 706–707. K dějinám teologie zjevení podrobně srov. především WALDENFELS, Hans – SCHEFFCZYK, Leo. *Die Offenbarung* (Freiburg 1977); WALDENFELS, Hans. *Einführung in die Theologie der Offenbarung* (Darmstadt 1996); HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 703–707; 716–735; SKALICKÝ, Karel. Geneze, s. 22–33.

⁸⁶ Srov. HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 732; BERCHTOLD, Christoph. *Dei Verbum*, sl. 59; WALDENFELS, Hans. *Einführung*, s. 143.

⁸⁷ To vytýkají Rahner/Vorgrimler zvláště při popisu koncepce 4. kapitoly *Dei Verbum*, která pojednává o Starém zákoně. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. [Einleitung], s. 364.

⁸⁸ Srov. „Na jednu stranu vidí text dějiny ve znamení prvotního hříchu, tedy jako padlé dějiny, na druhou stranu ve znamení zaslíbení a Boží péče, která všem umožňuje ‚vytrvat v dobrém‘, a tak dojít věčného života. Zde ovšem nebude možné potlačit otázku, zda koncil při svém nárysu zjevení a dějin spásy

2.4. Srovnání obou konstitucí

Nabízí se vzájemné srovnání obou koncilních dokumentů. V této kapitole si všimneme některých vybraných míst a poukážeme na nejdůležitější rozdíly.

Již začátek první kapitoly *Dei Verbum* naznačuje změnu. Základem je tvrzení, že „lidé prostřednictvím Krista, vtěleného Slova, mají v Duchu svatém přístup k Otci a stávají se účastnými božské přirozenosti“ (DV 2). Článek 2 se zaměřuje na to, co se myslí zjevením, když se hovoří o křesťanské víře, konkrétně na to, co je *před* fixací do pozitivních pramenů, co znamená, když se zjevuje Bůh, a co je podstatou křesťanské existence. Dochází zde k prolomení staršího pohledu, který vycházel ze dvou pramenů zjevení.⁸⁹

Druhý vatikánský koncil podtrhuje vztah lásky a přátelství mezi člověkem a Bohem, zjevení není pouze předávání informací („*aeterna voluntatis suae decreta*“, DH 3004). Formulace se sice podobá té z Prvního vatikánského koncilu, je zde však podstatný rozdíl:

Dei Filius: „[...] placuisse eius sapientiae et bonitati [...] se ipsum ac aeterna voluntatis suae decreta humano generi revelare [...]“ (DH 3004).

Dei Verbum: „Placuit Deo in sua bonitate et sapientia seipsum revelare et notum facere sacramentum voluntatis suae (cfr. Eph 1,9)“ (DV 2).

Bůh v *Dei Verbum* vystupuje jako subjekt i obsah zjevení. Zdůrazňuje se jeho transcendence, ale také svoboda jeho vůle. Zjevení se stalo ze svobodného Božího rozhodnutí a jeho motivací je Boží láska, která zve člověka do svého společenství; zjevení souvisí se spásou člověka. Cílem není informace, ale vztah, ne „zprostředkování vyššího poznání (*decreta*), nýbrž otevření základního tajemství (*sacramentum*).“⁹⁰ Do popředí se dostává rovněž trinitární a pneumatologický aspekt. Zjevování „se uskutečňuje činy i slovy“ (DV 2), které spolu vnitřně souvisí. Nejde pouze o instrukci, zjevení nadpřirozených pravd předložených k věření, ale o sebesdělení, což také lépe odpovídá biblické zvěsti. Bůh zjevil sebe samého, svou osobu.⁹¹ Tím se překonává abstraktní a doktrinářský ráz a jednostranně intelektualistická redukce na poznávací proces. Zjevení dále nespočívá pouze v Božím mluvení, ale v jednání Boha v dějinách, má dějinný

---

nevycházel přece jen z výhradně optimistického pohledu, jemuž se ztrácí z očí ta skutečnost, že Boží spása přichází v podstatě jako ospravedlnění hříšníka, že milost se děje skrze soud kříže, a sama proto má vždy charakter soudu, pročež *jedno* Boží slovo vystupuje ve dvojí podobě, jako zákon a jako evangelium [...] Celá tematika hříchu, zákona a Božího hněvu je zde stažena do jediného slůvka ‚lapsus‘ (*Post eorum lapsus* [...]), čímž přece není oceněna a dostatečně vážně brána celá její závažnost. Pastorační optimismus naší doby, zaměřené na porozumění a smíření, jako by poněkud zakalil pohled na nikoli nepodstatnou část biblického svědectví.“ RATZINGER, Joseph. Kommentar zum Prooemium, I. und II. Kapitel, s. 509; překlad: WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, s. 226n [zvýrazněno v orig.].

⁸⁹ „Erst der Rückgriff auf die umfassende Wirklichkeit des Handelns und Sprechens Gottes ermöglichte es dann auch, die positivistische Redeweise vom duplex fons abzubauen.“ RATZINGER, Joseph. Kommentar zum Prooemium, I. und II. Kapitel, s. 506.

⁹⁰ Srov. WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, s. 222, citát s. 223.

⁹¹ HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 739–750.

a svátostný ráz.⁹² Jak doplňuje Ratzinger, perspektivu zákona (*decreta*) vystřídala perspektiva tajemství (*sacramentum*). *Dei Verbum* zřetelněji zdůrazňuje jednotu zákona a milosti, slova a skutku, osoby a jejích projevů, poselství a znamení.⁹³

V článku 2 se vyskytuje pojem *historia salutis*, dějiny spásy („skutky, které Bůh vykonal v dějinách spásy“), čímž má být ukázána dějinná povaha spásného Božího jednání, dějinnost vztahu a setkávání Boha s člověkem, což více naznačuje DV 3 připomenutím nejdůležitějších okamžiků dějin zjevení a spásy před Kristem (stvoření, povolání Abraháma atd.).⁹⁴ Stvoření nese stopu Stvořitele, který je zároveň Vykupitelem. Dějinné zjevení sahá až k počátkům lidstva a po pádu člověka se vyznačuje ustavičnou starostí Boha o spásu všech lidí, jedná se tedy o dějiny Boží spásné náklonnosti. V DV 2–3 je patrná touha koncilních otců ukázat univerzální charakter Boží spásné vůle. Boží zjevení vyvolanému lidu je koncipováno podle modelu Boží pedagogiky: Bůh se stará o Izrael jako otec, ale také jako neúplatný soudce. Starozákonní dějiny spásy jsou shrnuty jako příprava na evangelium a Vtělení v duchu *interpretatio Christiana*. Zdůrazněna je jednota a sounáležitost Starého a Nového zákona.⁹⁵

DV 4 se nachází uprostřed první kapitoly a možná nikoli náhodou, protože sdělení tohoto článku představuje centrum výpovědi o Božím zjevení. *Dei Verbum* překonává instrumentální pojetí osoby Ježíše Krista, který zde již není „pouze nositel nebo prostředník Zjevení, ale je Zjevení osobně: spolu prostředník i plnost veškerého Zjevení“⁹⁶. Je rozvinuta myšlenka přebývání Boha mezi lidmi v duchu Jan 1,1–18. Ježíš Kristus – Emanuel, zjevitel a zároveň obsah zjevení – „dovršuje dílo spásy“ (DV 4).

Oproti přání mnoha koncilních otců nevešel do konstituce tradiční výrok, že zjevení skončilo smrtí posledního z apoštolů. Dějiny vztahu Boha s člověkem pokračují i po Ježíšově Vtělení. Křesťanské dílo spásy proto jako nová a konečná úmluva nikdy nepomine, nicméně před slavným příchodem našeho Pána Ježíše Krista už nelze očekávat nové veřejné zjevení.⁹⁷ Poté, co se Bůh totálně daroval v Ježíši Kristu, už nezůstává nic, co by ještě mělo být zjeveno. Bylo by však mylné z tohoto usuzovat, že se Bůh odmlčel. Naopak, po události Kristova pozemského příběhu člověk zůstává Bohem nepřetržitě osloven. Po Kristu už sice nic nepříjde, avšak v něm se teprve začíná otevírat celá šíře

⁹² WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, s. 223; SKALICKÝ, Karel. Geneze, s. 22–33.

⁹³ RATZINGER, Joseph. Kommentar zum Prooemium, I. und II. Kapitel, s. 506–507.

⁹⁴ HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 741–742.

⁹⁵ HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 742–743; WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, s. 224–225.

⁹⁶ SKALICKÝ, Karel. Geneze, s. 22–33.

⁹⁷ Srov. WALDENFELS, Hans. Boží zjevení, s. 228.

Božího slova. DV 4 tak jasně odlišuje zjevení od jeho účinku a dalšího předávání (Tradice), které vede k hlubšímu pochopení a rozvíjení toho, co bylo zjeveno.

DV 5 pojednává o zjevení z perspektivy člověka a explicitně navazuje na *Dei Filius* (DH 3008–3010). Zjevení je třeba přijmout vírou. První vatikánský koncil víru pojímá jako Bohem zjevené pravdy, na něž se vztahuje akt lidského rozumu a vůle. Vzniká tím však riziko, že zjevení bude zaměněno za množství svěřených pravd k věření, za pouhou nauku. Také *Dei Verbum* hovoří o poslušnosti víry (srov. Řím 1,5) a shrnuje další výpovědi o víře z předchozí konstituce. Poslušnost víry se v DV 5 ovšem nevztahuje čistě k tomu, co bylo zjeveno (*revelata*), ale ke zjevení samotnému (*revelatio*). Do popředí se dostává celistvostní charakter víry, poslušnost se zde chápe biblicky jako akt, jímž se celý člověk odevzdává Bohu. Víra je svobodné přimknutí k Božímu zjevení, jejím předmětem je zjevující se Bůh. Podtrhuje se tím personalistický charakter víry jakožto důvěra zjevujícímu se Bohu. Zároveň DV 5 v návaznosti na druhou synodu v Orange (529), Tridentýský koncil a 1. vatikánský koncil označuje víru za dar Ducha svatého, bez něhož není možné zjevení přijmout. Tím se chce naznačit, že přirozené schopnosti člověka mají své hranice a že Bůh je tím, kdo skrze Ducha svatého jedná jako první. Duch svatý pohne srdce člověka k radostnému souhlasu a také víru zdokonaluje, což se slučuje s pojetím víry jakožto ctnosti a v porovnání s *Dei Filius* představuje nové tvrzení. Hoping a před ním již Ratzinger však poznamenávají, že na rozdíl od *Dei Filius* v *Dei Verbum* už nenajdeme aspekt bázně před Boží spravedlností.⁹⁸

DV 6 působí jako shrnutí prvních dvou článků o Božím zjevení v konstituci *Dei Filius*, na niž se článek explicitně odvolává jak v otázce cíle zjevení, tak i co do poznatelnosti. Cílem zjevení je spása člověka a účast na božských darech. Oproti *Dei Filius* však *Dei Verbum* obsahuje na tomto místě odlišnou formulaci, když hovoří o obsahu zjevení (*fides quae creditur*): „Božským zjevením chtěl Bůh projevit a sdělit sám sebe a věčná rozhodnutí své vůle o spáse lidí“ – „*Divina revelatione Deus Seipsum atque aeterna voluntatis suae decreta circa hominum salutem manifestare ac communicare voluit*“ (DV 6). Namísto očekávaného výrazu *revelare*, který implikuje, že Bůh člověku zůstává navzdory zjevení nepřístupný,⁹⁹ používá slova *manifestare* a *communicare*, aby vynikl dialogický charakter zjevení stejně jako skutečnost, že v něm Bůh sděluje sám sebe. Boží skutky vykonané v dějinách pro spásu člověka tvoří obsahovou stránku zjevení. Díky nim

⁹⁸ RATZINGER, Joseph. Kommentar zum Prooemium, I. und II. Kapitel, s. 512; HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 747.

⁹⁹ Srov. WALDENFELS, Hans. *Einführung in die Theologie der Offenbarung*, s. 140.

člověk získává účast na Božím životě. Spásou člověka je tedy samotný Bůh ve svém zjevení v dějinách.

Pokud jde o vztah Božího zjevení a lidského poznání, připomíná DV 6 možnost poznání Boha přirozeným rozumem (Řím 1,20) a dále i tvrzení předchozího koncilu, že nyní lze Boží zjevení poznat „snadno, s pevnou jistotou a bez přimíšení omylu“. Rozumové poznání, v důsledku přirozenosti narušené hříchem, je nejisté a ohrožené přimíšením omylu. Když DV 6 tvrdí, že Boha lze poznat i přirozenými prostředky, děje se tak kvůli možnosti poznání Boha i mimo biblické zjevení. V *Dei Filius* tato okolnost ještě stála v kontextu, že pravý rozum dokazuje základy víry. Konstituce *Dei Verbum* vznikala v době, kdy ateismus již představoval pro církve vážnou výzvu. Na rozdíl od *Dei Filius* proto již nepostupuje ve dvou stupních, kdy se po pojednání o přirozeném poznání Boha (*cognitio Dei naturalis*) přešlo k nadpřirozenému poznání (*cognitio Dei supernaturalis*), které se od předchozího odlišuje. *Dei Verbum* se naopak pojmu *supernaturalis* vyhýbá, postupuje opačně a rozvíjí zjevení směrem od jeho původu, tedy od Boha, v trojiční a christocentrické perspektivě, aby nakonec byla ponechána otevřená možnost poznání Boha mimo spásně dějinné (biblické) zjevení.¹⁰⁰

Souhrnně lze říci, že oba koncilní texty vycházejí z dobové situace, na kterou reagují. *Dei Filius* vnímá soudobé myšlenkové směry jako hereze a nebezpečí pro církve. Od toho se odvíjí apologetická povaha textu. *Dei Verbum* vzniká v době mohutně sílícího ateismu, ale na rozdíl od předchozí konstituce volí spíš afirmativní způsob a pozitivní formulace, které nemají primárně představovat obranné argumenty. Usiluje o spojení věrnosti církevní tradici s otevřeností vůči moderní kritické vědě. I text *Dei Verbum* je nicméně poznamenán historickými okolnostmi vzniku, možná až přílišným optimismem v pohledu na člověka na úkor některých důležitých témat (hřích, Boží spravedlnost).

Oba dokumenty shodně uvádějí důvod a cíl zjevení: děje se z lásky Boha k člověku a pro spásu. Zdroje zjevení zůstávají i nadále Písmo a Tradice, avšak *Dei Verbum* poukazuje na jejich jediný společný pramen, jímž je trojjediný Bůh.

Dei Filius vyzdvihuje roli církve, která spočívá v uchování nauky, *Dei Verbum* se o tématu církve zmiňuje především s ohledem na učitelský úřad.

Dei Filius věnuje celou kapitolu víře a zabývá se podrobně vztahem víry a rozumu. Důležitá je poslušnost víry vůči Boží autoritě. *Dei Verbum* sice rovněž hovoří

---

¹⁰⁰ Srov. HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar, s. 748–750; RATZINGER, Joseph. Kommentar zum Prooemium, I. und II. Kapitel, s. 515.

o poslušnosti víry, ale nadto zdůrazňuje předcházející pomoc Ducha svatého a aspekt Boží pokory, kdy se Bůh sklonil ke člověku tak, aby mu člověk rozuměl. Více se zaměřuje na předávání Božího zjevení a na Písmo svaté, jeho roli, způsob výkladu a místo v životě církve i jednotlivce. Koncil považoval za nutné vyslovit se k inspiraci, pravdivosti Písma, jeho způsobům zkoumání a výkladu.

3. Guardiniho pohled na zjevení a koncilní dokumenty

3.1. *Die Offenbarung* (1940) a souvislost s dalšími texty autora

Kniha *Die Offenbarung: ihr Wesen und ihre Formen* (Boží zjevení, jeho podstata a podoby)¹⁰¹ vyšla v roce 1940 ve Würzburgu v nakladatelství Werkbund. Podle bibliografie Guardiniho děl se nedočkala dalších vydání, a stojí tak spíše ve stínu jiných, slavnějších textů. Pokud jde o cizojazyčné verze, vyšel v roce 1957 polský překlad.¹⁰² Překlad do češtiny vydaný knižně neexistuje, avšak nebyla by pravda tvrdit, že neexistuje vůbec. Před několika lety byl v pozůstalosti zesnulého profesora teologie P. Karla Vrány (1925–2004) nalezen strojopis s názvem *Romano Guardini: Boží Zjevení, jeho podstata a různé podoby*.¹⁰³ Jedná se o českou verzi Guardiniho knihy, avšak samotný profesor Vrána svou práci zřejmě chápal jako nehotovou, neboť typoskript nese označení „pracovní text“. Tento překlad bude v případě vydání ještě potřeba revidovat a doplnit o některé chybějící části.

Ačkoli zmíněná Guardiniho kniha *Zjevení* vyšla tiskem pouze jednou, některé její části se ke čtenářům dostaly i jinými cestami. Platí to například o úvodní kapitole, jejíž text Guardini uveřejnil v témže roce (1940) prakticky nezměněně jako článek „*Offenbarung*“ als Form des Lebensvollzugs („Zjevení“ jako forma žití) v časopise *Schildgenossen*.¹⁰⁴ Kromě toho je text knihy protkán formulacemi, které najdeme v Guardiniho jiných dílech. Autor si byl této skutečnosti zřejmě vědom, protože sám v úvodní poznámce (*Vorbemerkung*) píše, že se dílo nachází v těsném vztahu „k některým dalším, která vyšla v témže nakladatelství“.¹⁰⁵ Jedná se jmenovitě o tato tři:

- *Das Wesen des Christentums*, 2. vydání 1940.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung: ihr Wesen und ihre Formen*. Würzburg: Werkbund, 1940.

¹⁰² Polská verze: GUARDINI, Romano. *Objawienie: natura i forma objawienia*. Překlad Adam Paygert. Úvod Wincent Kwiatkowski. Warszawa: Pax, 1957.

Bibliografie Guardiniho díla viz MERCKER, Hans (ed.). *Bibliographie Romano Guardini* (Paderborn 1978).

¹⁰³ GUARDINI, Romano. *Boží Zjevení, jeho podstata a různé podoby*. Pracovní text [rukopis]. Překlad Karel Vrána. [Praha?] [před 2004].

¹⁰⁴ Srov. GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 1–6 [Einleitung] a TÝŽ. „*Offenbarung*“ als Form des Lebensvollzugs. In TÝŽ. *Unterscheidung des Christlichen: gesammelte Studien 1923–1963. Band 2, Aus dem Bereich der Theologie*. 3. Aufl., unveränderter Nachd. der 2. Aufl. Mainz: Matthias-Grünewald-Verlag, 1994, s. 133–140. Poprvé in *Schildgenossen* 1940, roč. 19, s. 133–137.

¹⁰⁵ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. IV. Stránkování se zde a dále přidržuje německého vydání.

¹⁰⁶ In *Die Schildgenossen* 1929, roč. 9, s. 129–152; knižně poprvé 1938. GUARDINI, Romano. *Das Wesen des Christentums*, s. 7–70.

- *Jesus Christus, sein Bild in den Schriften des Neuen Testaments*, 1940. Kniha vyšla původně ve dvou svazcích a později byla znovu vydána téměř nezměněně v jednom svazku. Guardini měl v plánu napsat ještě třetí část, tento záměr však neuskutečnil.¹⁰⁷
- *Der Herr: Betrachtungen über die Person und das Leben Jesu Christi*, 3. vydání 1940 [131964]. Guardini samotný chápal jiné své dílo, knihu *Das Bild von Jesus dem Christus im Neuen Testament* (1936) jako určitou předmluvu či ucelené a systematické pojednání o osobě Ježíše Krista, jemuž se *Pán (Der Herr)* věnuje v podobě úvah.¹⁰⁸

Knihu tak od začátku provází vztah k jiným textům autora. Tento vztah se projevuje především v obsahové stránce, kdy se výpovědi jednotlivých knih navzájem doplňují a opakují. Intertextualita se netýká pouze vztahu k dřívějším publikacím, má rovněž přesah do budoucnosti, konkrétně do roku 1958, kdy poprvé vyšel titul *Religion und Offenbarung. Erster Teil* (vyšel pouze první díl). Jak si všiml již Hans Urs von Balthasar v roce 1970, kniha představuje značně rozšířenou verzi první části titulu *Die Offenbarung* z roku 1940, aniž by na to autor čtenáře upozornil.¹⁰⁹ Von Balthasar tuto skutečnost komentuje slovy, že Guardiniho dílo sice je roztržštěné, „ein kaum übersehbarer Haufen von Publikationen“, ale zato se vyznačuje jednotou vnitřní vize.¹¹⁰

¹⁰⁷ O tomto záměru se zmínil v předmluvě k druhému vydání z roku 1961 (GUARDINI, Romano. *Das Christusbild der paulinischen und johanneischen Schriften*. 2. Auflage. Würzburg: Werkbund-Verlag, 1961, s. 24).

GUARDINI, Romano. *Jesus Christus: sein Bild in den Schriften des Neuen Testaments. 1. Teil, Das Christusbild der Paulinischen Schriften*. Würzburg: Werkbund, 1940; TÝŽ. *Jesus Christus: sein Bild in den Schriften des Neuen Testaments. 2. Teil, Das Christusbild der Johanneischen Schriften*. Würzburg: Werkbund, 1940.

¹⁰⁸ GUARDINI, Romano. *Der Herr: Betrachtungen über die Person und das Leben Jesu Christi*. 16. Aufl., unveränderter Nachd. der 13. Aufl. Mainz: Matthias-Grünwald, 1997.

GUARDINI, Romano. *Das Bild von Jesus dem Christus im Neuen Testament*. 5. Aufl. Freiburg im Breisgau: Herder, 1967 [1. vyd. Würzburg: Werkbund, 1936]. Zde se autor věnuje též synoptikům.

¹⁰⁹ GUARDINI, Romano. *Religion und Offenbarung. Erster Band* [Zweiter Band nicht erschienen]. Würzburg: Werkbund, 1958; zde ověřeno podle znění druhého vydání: GUARDINI, Romano. *Religion und Offenbarung*. 2. Aufl., unveränderter Nachd. der 1. Aufl. Mainz: Matthias-Grünwald, 1990. První kapitulu této knihy pak Guardini využil později in *Das Phänomen der religiösen Erfahrung*. In *Il problema dell'esperienza religiosa*. Brescia: Morcelliana, 1961.

Srov. BALTHASAR, Hans Urs von. *Romano Guardini*, s. 32; MERCKER, Hans (ed.). *Bibliographie Romano Guardini* (Paderborn 1978).

¹¹⁰ „Es dürfte kaum möglich sein, eine exakte Geschichte der Grundgedanken Guardinis zu schreiben.“ Srov. BALTHASAR, Hans Urs von. *Romano Guardini*, s. 32–33, citáty s. 32.

3.2. Obsah knihy *Die Offenbarung*

Knihla obsahuje poznámku, úvod a hlavní obsahovou část, kterou tvoří tři delší kapitoly: *Zjevení prostřednictvím přirozeného světa*, *Výslovné zjevení ve Starém zákoně* a *Výslovné zjevení v Novém zákoně*.¹¹¹

Úvod začíná větou, která se vepsala do dějin (německé) teologie: „Der erste Satz jeder Lehre von der Offenbarung lautet: Was diese ist, kann nur sie selbst sagen.“ – „První věta každé nauky o zjevení zní: Co je zjevení, může povědět jen ono samo.“¹¹² Vlastní text úvodu se ještě nezabývá podstatou zjevení, ale poznávacími schopnostmi člověka. Věnuje se různým úrovním jsoucen (neživá, živá), jim odpovídajícím formám pozorování, vjemů, jejich následnému vyhodnocování a způsobům, jak se duch zmocňuje nějaké věci nebo události. Tento postup se podobá klasické středověké nauce o stupních bytí, kdy každému stupni musejí odpovídat specifické způsoby poznání (fyzika, filozofie, teologie). Autor tím chce ukázat, že k různým věcem a jevům je potřeba přistupovat různě a že jevy nacházející se na vyšších rovinách vyžadují od pozorovatele vyšší nároky. Ačkoli v této kapitole hovoří o zjevení a zjevování, nemá tím na mysli ještě Boží zjevení. Úvod proto zakončuje slovy:

Všechno, co jsme dosud řekli, ani v nejmenším nevysvětluje podstatu zjevení, o které nám zde vlastně jde, v kterém k nám přichází živý Bůh, odhaluje svou tvář a zvěstuje svou vůli. To nám o sobě musí říci toto zjevení samo. Je třeba uvěřit nejen tomu, co zjevení přináší, nýbrž i tomu, čím samo je – dokonce i tomu, že vůbec existuje – neboť je počátkem a nemá nic, nač by se mohlo odvolat. S ním začíná vše; celá existence věřícího. Přesto mají podobné úvahy smysl: chtějí nás přivyknout způsobu, jakým probíhají záležitosti života a ducha; ty jsou totiž jiné než u neživých předmětů, jsou namáhavější, ohroženější, ušlechtlejší. Jsou tedy přípravou na to, jak se ději věci Boží.¹¹³

První část knihy, *Die Offenbarung durch das Sein der Welt (Zjevení prostřednictvím přirozeného světa)*, se zabývá přirozeným poznáním, náboženskou zkušeností člověka a symbolickou povahou věcí. Autor uvádí problematické stránky náboženské zkušenosti i její nejistoty, protože bezprostřední zjevení ze světa odkazuje k jinému zjevení, které je v přirozeném řádu poznání nepřístupné. Náboženská zkušenost prostupuje všechny oblasti lidského života, a proto může být také velice snadno „znečištěna“ příměsemi z jiných mohutností člověka nebo oblastí jeho života (fantazie, praktický život, duševní choroby, ale také nepravost, zlo a špatné sklony). Podle Guardiniho náboženská zkušenost „naprosto není tím, za co ji měl novověk věřící v prožitek; je surovinou, která musí být zkoumána a pořádána“, očištěna a zušlechtěna také proto, že na náboženské

¹¹¹ Překlad Karel Vrána.

¹¹² GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 1, překlad J.M.

¹¹³ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 6 (překlad Karel Vrána, není-li uvedeno jinak).

složce závisí věčná spása člověka. Co k náboženské zkušenosti nepatří, „musí být odstraněno, síly, o které se opírá, rozvinuty, musí být objasněn její význam a vypěstována vnitřní kritika, aby se dalo rozlišovat pravé od nepravého, podstatné od náhodného. Na tom se především také zakládá význam velkých náboženských osobností a tradic.“¹¹⁴ Guardini výslovně uvádí jméno Rudolfa Otta, s jehož vědeckým přístupem k posvátnu a náboženství nesouhlasí, protože směšuje různé fenomény:

Když například Rudolf Otto, který tak důrazně zaměřil vědeckou pozornost na náboženský fenomén, mohl sestavit celou stupnici obsahů náboženské zkušenosti, která začíná strašidlem, pokračuje přes demony k božstvům a odtud vede k Bohu Písma, dává to opravdu podnět k nedůvěře. ‚Posvátno‘ musí být něčím velmi mnohoznačným, když vědecky školený duch může dospět k tak obludným závěrům. Svět náboženských představ různých národů vykazuje nejen morfologickou, ale i významově chaotickou rozmanitost projevů; religiózní projevy mají tak rozličný, někdy přímo zneuctvující ráz, že otázka po hodnověrnosti sahá skutečně ke kořenům věci.¹¹⁵

Na tomto místě se Guardini dokonce konkrétně odvolává na Ottovu knihu *Posvátno* (*Das Heilige*, 1917).¹¹⁶ Náboženská zkušenost je podle Otta reakcí na posvátno, které má dvojznačný charakter. Proti vnímání posvátna, které do sebe zahrnuje vše, se však Guardini velmi ostře vymezuje:

Říká se, že vrcholná zbožnost je to, že se se přijímá celá existence tak, jak je; že se v ní má přiznat božskost prvkům z našeho bezprostředního pocitu dobrým a ušlechtilým právě tak jako zlým a nízkým. Při bližším zkoumání vypadá toto zdánlivě tak široké nazírání jako náboženský snobismus. Je dokonce velmi pochybné, zdali člověk takto mluvící vůbec kdy bral náboženství v nějakém pravém smyslu vážně.¹¹⁷

V dalším kroku se táže, zda je vůbec jasná povaha posvátna a jeho projevy. Je potřeba rozlišovat jemněji, protože to, co se jeví jako posvátno, může také být démonično, nebo jen další podoba „světa“: „Že však opravdu existují různé druhy ‚jinakosti‘ a vzdálenosti, to se ukáže, když např. srovnáme náboženskou zkušenost navazující na uctívání Slunce s Augustinovou zkušeností božského světla.“¹¹⁸

Autor ukazuje na analýze náboženské zkušenosti kritickou reflexí a myšlením, že je možné dospět k důkazům Boží existence ve světle přirozeného rozumu: hledání první příčiny, posledního cíle, touha po poznání pravdy, etická reflexe a touha po naplnění – rozum je k těmto úvahám podněcován náboženskou zkušeností a všechny tyto úvahy se jako linie sbíhají k jednomu společnému bodu, ležícímu však již mimo dosah lidského rozumu i vnímání. Ani sebepoznání člověka se neobejde bez toho, co leží mimo něj. Zde úvahy pokračují v duchu dialogického personalismu. Sebeoznání je dialogické a děje se

¹¹⁴ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 22.

¹¹⁵ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 22, překlad upraven J.M.

¹¹⁶ Guardini použil 21.–22. vydání z roku 1932 (s. 14nn). Srov. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Překlad Jan J. Škoda. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 20nn.

¹¹⁷ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 22 [poznámka pod čarou č. 2].

¹¹⁸ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 23.

při setkání s „Ty“: „Nevytváříme si Boha z nějaké potřeby, nýbrž lidská osoba poznává sebe samu jako něco, co je bytostně zaměřené k absolutnímu Ty.“¹¹⁹ Poznávání Boha souvisí se sebepoznáním, a představy o Bohu tedy vždy vypovídají něco o člověku samotném.

V závěru první části autor upozorňuje na důležitost vnitřního nastavení u poznávajícího: „Poznávání je tedy prostoupeno vnitřními procesy, které je usměrňují a ovlivňují. Čím je daný předmět pro život důležitější, tím silnější bude toto regulující působení životního instinktu.“¹²⁰ Vnitřní nastavení, připravenost tvoří kromě již výše uvedených další důležitý předpoklad pro to, jaký postoj vůči zjevení člověk zaujme. Autor upozorňuje, že otevřít se Bohu nebo už jen připustit jeho existenci, znamená pro člověka nejen hledat, po čem nejvíce touží, ale také to, proti čemu se paradoxně bude jeho vlastní přirozenost a instinkt nejvíce bouřit. Posvátno totiž vzbuzuje rovněž odpor a působí jako pohoršení.

Uznat, že Bůh je, má důsledky, sahající do nehlubšího nitra – souhlasí však s nimi toto nitro? Chce člověk v hloubi, aby Bůh byl? Zde vzniká otázka, v jakém stavu se nitro nachází. Něco v něm je ‚dobrá vůle‘ a touží po Bohu; něco jiného se zase zdráhá. Autonomie ducha, povahy, instinktů by si přála, aby Bůh nebyl.¹²¹

Záleží na tom, nakolik je člověk ochoten a připraven tento vnitřní odpor překonat a přijmout Boha do svého života. Guardini proto na otázku, zda lze Boha poznat ze stvoření, ze světa, odpovídá právě tímto poukazem na lidskou slabost, která může vést až k popírání Boží existence. Vposledku tím říká, že člověk pouze svými přirozenými schopnostmi může dospět k určitému poznání, ale to je samo o sobě velmi neukotvené, chybí mu jistota zjevení.

Druhá část knihy nazvaná *Výslovné zjevení ve Starém zákoně* se již věnuje biblickému, nadpřirozenému zjevení. Autor zvažuje možnosti, jak se nadpřirozené zjevení stát mohlo, ale nestalo, a popisuje, jak k němu nakonec došlo. Bůh mohl lidstvo ponechat v jeho

---

¹¹⁹ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 34.

K dialogickému personalismu a filozofii dialogu srov. zejm. díla Ferdinanda Ebnera, Franze Rosenzweiga, Gabriela Marcela a Martina Bubera, který je v českém prostředí známý díky překladům (např. BUBER, Martin. *Já a Ty*. Překlad Jiří Navrátil a Petr Babka. Vydání čtvrté, přepracované a doplněné, v Portále první. Praha: Portál, 2016). Srov. VRÁNA, Karel. *Dialogický personalismus*. Praha: Zvon, 1996, s. 25–27; CASPER, Bernhard. Význam dialogického myšlení pro filosofii náboženství a pro teologii. [Závěr knihy Bernharda Caspera *Das dialogische Denken – Franz Rosenzweig, Ferdinand Ebner und Martin Buber*, druhé vydání Freiburg – München 2002.] Překlad Jolana Poláková. *Teologické texty* 2002, roč. 13, č. 1, s. 11–14 [2023-12-28]. <<https://www.teologicketexty.cz/casopis/2002-1/Vyznam-dialogickeho-mysleni-pro-filosofii-nabozenstvi-a-pro-teologii.html>>.

¹²⁰ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 42.

¹²¹ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 42–43.

hledání, nacházení a opětovném bloudění, které by znamenalo absenci jistého poznání, ale nestalo se tak. Boží zjevení přichází ke člověku zvenčí, skrze dějiny a skrze jiného člověka (například skrze Mojžíše a proroky ve Starém zákoně). Tento způsob, který si Bůh vybral, ovšem v člověku přirozeně budí odpor, napětí a pohoršení, takže je potřeba víry, která tento odpor může překonat.

Vírou se Guardini zabývá i v jiných spisech a podobně jako zde prohlašuje i jinde, že opravdová víra znamená vždy také obrácení, radikální změnu, související i s myšlením, které nezůstane uzavřeno v racionalitě, ale naopak dokáže uznat limity rozumu: „Glaube bedeutet die Bereitschaft, die offenbarende Gestalt als den absoluten Anfang anzunehmen, auch als den Anfang des Denkens.“¹²² Myšlení nedává pozorovanému předmětu své kategorie, ale naopak si je nechává dát předmětem samotným. Neznamená to vzdát se rozumu, ale dát mu správné místo: „Nicht Preisgabe der Vernunft, sondern letzte Konsequenz aus der Forderung echter Vernunft.“¹²³ Zjevená pravda je vždy zároveň i soudem:

Sie [die Wahrheit] wird also nur in dem Maße erkannt, als der Erkennende einverstanden ist, selbst erkannt zu werden und daraus die Konsequenzen zu ziehen, das heißt aber, sich zu bekehren. Die christliche Wahrheit wird immer nur erkannt, indem der Erkennende selbst ‚in die Wahrheit eintritt‘; aufhört, ‚Finsternis‘ zu sein; ein neues Leben beginnt.¹²⁴

Bůh nezvolil cestu pouhé vnitřní zkušenosti, „vnitřního slova“, ale rozhodl, že „Boží slovo mělo přijít k posluchači zvenčí, prostřednictvím jiného člověka“¹²⁵. Autor nepřímo polemizuje s názory, které chtějí skutečnost zjevení redukovat na vnitřní zkušenost.¹²⁶ Cestou, po níž chtěl Bůh dospět k lidem, měl být druhý člověk, a zde je rozhodující moment: Boží poselství jedince oslovuje ze skutečnosti věcí a událostí, skrze dějiny. Ani zde ovšem Bůh právě nezvolil ten způsob, který se z lidského pohledu jeví jako smysluplný a rozumný: „Bůh si nevybral za své posly ty, kteří stáli v čele lidské společnosti a reprezentovali ji, ani ty, kteří se zdáli být k tomu mimořádně nadáni, nýbrž jednotlivce, jejichž volbu prováděl podle hledisek zcela nepřístupných jakémukoli lidskému náhledu.“¹²⁷ Pohoršení je v této souvislosti vlastně pochopitelné:

A pohoršení má proto své dobré důvody, vždyť nevychází pouze z opozice vůči Bohu, nýbrž ze skutečnosti, že se člověk protiví Božím požadavkům kvůli skutečným a pravým hodnotám tohoto světa. Náboženství tvoří nejnítější a nejintimnější sféru mého života – jak potom lze žádat, abych přijímal

---

¹²² GUARDINI, Romano. *Das Christusbild der paulinischen und johanneischen Schriften*, s. 12.

¹²³ GUARDINI, Romano. *Das Christusbild der paulinischen und johanneischen Schriften*, s. 12.

¹²⁴ GUARDINI, Romano. *Jesus Christus: sein Bild in den Schriften des Neuen Testaments. 2. Teil, Das Christusbild der Johanneischen Schriften*, s. 135.

¹²⁵ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 50.

¹²⁶ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 49.

¹²⁷ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 51.

Boží slovo ve slovech druhého člověka? A když už od jiných lidí, proč od cizinců, a ne alespoň od příslušníků vlastního národa?¹²⁸

Po stručné rekapitulaci starozákonních dějin spásy, dospívá Guardini k odpovědi na otázku po povaze zjevení. To má jen zřídka povahu nauky. Jak lze pozorovat ve Starém zákoně a například na Abrahamově životě, zjevení má podobu vztahu, smlouvy mezi Bohem a jeho lidem a je dějinné.

Guardini na vztahu Boha s vyvoleným národem ukazuje, jak jiný je Hospodin a proč není náboženství vyvoleného národa stejné jako ostatní, která pouze reagují přirozeným způsobem na náboženský prožitek. Hospodin není „náboženskou hypostazí“ národa, jako jsou například řecká božstva výrazem řeckého člověka a jeho prožitku světa. Bůh Izraeli nepatří, ani žádný národ není Božím národem na základě svých vlastností. Vyvolený lid nemá mít stejnou dějinnou existenci jako okolní národy, ale jeho dějiny spočívají ve smlouvě s Bohem a vztahu lidu k Bohu, nakolik se jím nechá vést a přetvářet. Dále z toho vyplývá, že Izrael nemá mít náboženství odpovídající jeho povaze, jaké měly okolní národy, ale naopak, víra Izraele se nachází na zcela jiné rovině než okolní náboženství.

Ve vztahu Boha a lidí je přítomen dialogický moment. Zjevení, především starozákonní, má podle Guardiniho čtyři podoby: Bůh se zjevuje 1) skrze jednání, 2) skrze prorocké zjevení, 3) v náboženském prožitku jednotlivce, což dokládají například žalmy a 4) je výsledkem snahy jednotlivce, jak dosvědčují knihy Kazatel nebo Sírachovec.

Že skutečně promluvil Bůh, o tom víme díky církvi a díky víře, která obnáší nejen svobodný souhlas člověka, ale je také sama darem Božím. Veškeré starozákonní mluvení a jednání Boha připravuje vtělení, v němž Boží jednání vrcholí. Ze starozákonních dějin je zároveň patrné, že Bůh jedná jako osoba, což se plně projeví v Novém zákoně s příchodem Božího Syna na svět.

Tím Guardini připravil půdu pro třetí část knihy, *Výslovné zjevení v Novém zákoně*. Rekapituluje starozákonní dějiny a mimo jiné v rámci tohoto přehledu poznamenává, že Bůh jedná jako osoba, nikoli jako světový duch, což je s největší pravděpodobností výpad proti (německému) idealismu: „Již v tom, že zde Bůh tvoří dějiny, se ukazuje, že není jen světovým duchem či tvůrčím základem všech věcí, nýbrž že je osobou, která jedná.“¹²⁹ Guardini chtěl rovněž podtrhnout, že právě nastíněné dějiny vycházejí rozhodující měrou od Boha, nikoli od člověka.

---

¹²⁸ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 52.

¹²⁹ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 71.

Boží „příchod“ na svět se dosud odehrával skrze proroky a inspirované vůdce lidu, ale příchod Božího Syna je poslední a nejzazší krok, který může Bůh učinit: že vstoupí do dějin jako jeden z lidí, a to zcela nenápadně:

Znamením pravdivosti vtělení je nenápadnost. Neděje se nic senzačního. Bylo by dokonce možné vidět v Bohu, který se stal člověkem, jen jakéhosi význačného člověka. Z hlediska výlučně lidského dokonce váháme říci, že byl ‚velkým člověkem‘. Jeden současný filozof tvrdil, že vedle Buddha vypadá Ježíš jako malý člověk. Je to zlovolný výrok, přesto však je v něm kus pravdy. Teprve když sledujeme opravdovost, s níž Bůh uskutečňuje svou vůli stát se člověkem, odhalí se velikost Bohočlověka, přesahující ovšem nyní všechny míry a jakákoli srovnání.¹³⁰

Obsahem (novozákonního) zjevení je 1) především Ježíš sám, jeho osoba; 2) způsob, jakým mluví o Bohu-Otci a o sobě samotném; Guardini poukazuje na trinitární aspekt a tajemství Nejsvětější Trojice, o němž víme právě ze zjevení; 3) Boží smýšlení, které se ukazuje v Ježíši a spočívá v dobrotě a lásce; 4) obsah zjevení zahrnuje vztah Boha a člověka, zjevení dokládá, jak velice důležitý je pro Boha člověk; 5) do zjevení patří dále upřesnění úlohy člověka, křesťanské hodnoty a povinnosti; a konečně 6) je zjevení vlastní eschatologické hledisko, jde o spásu člověka.

Autor klade důraz nejen na Boží výpověď, ale podrobně zkoumá i druhou, lidskou stránku zjevení, protože člověk je adresátem a záleží na jeho odpovědi. Předpokladem je zde náboženská zkušenost, která na jednu stranu ke Kristu směřuje, ale na straně druhé je v důsledku přijetí křesťanského zjevení sama jakoby překonána. Člověk si k ní vytvoří kritický odstup, neboť Kristus přišel očistit a vykoupit i ji:

Přišel, aby člověku poskytl rovinu, která je vyšší než jakákoli ‚zbožnost‘, a to definitivně, nad ním samým i nad všemi. Přišel, aby člověka osvobodil nejen od zla, nýbrž i od lidského dobra; nejen od bezbožnosti, nýbrž také od lidské zbožnosti. Odhaluje nábožnost a je i vůči ní ‚znamením, jemuž bude odpíráno‘ (Lk 2,34).¹³¹

Teprve odtud je možné pořádat a zkoumat bezprostřední religiozitu. Náboženská zkušenost, jíž Guardini věnoval první část práce, je na jednu stranu nutným předpokladem pro přijetí zjevení v Kristu, ale toto přijetí zároveň způsobuje odstup a ruší její kouzlo a podmanivost. Autor se zde zřejmě inspiroval dialektickou teologií, zastoupenou především Karlem Barthem, navazujícím na Kierkegaardovy myšlenky.¹³² Také Guardini zdůrazňuje jinakost zjevení, avšak nestaví náboženskou zkušenost a víru do protikladu.

Poté Guardini formou otázek a odpovědi spíše vyvozuje důsledky z již řečeného. Kristus je měřítkem bytí a normou, je pro věřícího protějškem, jeho vlastním Ty, ale také

¹³⁰ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 77.

¹³¹ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 89.

¹³² Srov. KIERKEGAARD, Søren Aabye. *Nácvik křesťanství*. In TÝŽ. *Nácvik křesťanství; Sud'te sami!*. Překlad Marie Mikulová Thulstrup. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002, s. 5–172.

jeho osudem. Protože když Bůh dává všechno, může od člověka také všechno vyžadovat. Guardini se dále táže, zda toto odevzdání se člověka spíše neomezuje, avšak sám upozorňuje na rozdíl mezi tím, jaký Kristus doopravdy je, a tím, jaké představy si o něm udělali lidé – a právem je potřeba se těchto různých představ obávat. K úkolům křesťana proto patří nejen obhajovat Pána před nevěřícími, ale i před neosvícenými věřícími z vlastních řad.¹³³

Dále Guardini objasňuje pomocí novozákonních textů (hlavně Jan 1) božství Krista. Najdeme zde podobné pasáže a výpovědi, které autor zaznamenal už jinde, především v díle *Jesus Christus: sein Bild in den Schriften des Neuen Testaments*. Obsahem je zde obrácení, přijetí Kristových měřítek, následování Krista a nebezpečí, která mohou vznikat, včetně protivenství, která křesťan musí v životě snášet, následuje-li Krista upřímně a v pokore.

Vztah věřícího ke Kristu je zásadní, protože Kristus je protějškem, absolutním Ty. Křesťanství znamená vždy konkrétnost, konkrétní vztah ke Kristu a k lidem:

Je to neslýchaný nárok, chtít být oním posledním ‚neboť‘ při určení smyslu života. Plyne z toho, že život ve víře se neklene mezi člověkem a ‚dobrem‘ či mezi člověkem a ‚Bohem‘, přičemž by Kristus stál stranou jako učitel vykládající tento vztah, nýbrž že směřuje ke Kristu.¹³⁴

S tím souvisí i tajemství eucharistie – Kristus je životem, pokrmem člověka.

Autor dále varuje před pokušením stavět křesťanství vedle ostatních náboženství, jako by se všechna nacházela na stejné úrovni:

Křesťané jsou totiž v nebezpečí dát se svést k náboženskému analogizování: dopustit, aby se z Krista stal jeden z mnoha zakladatelů náboženství, z víry jeden z případů náboženského přesvědčení, ze zjevení jedna z forem náboženského výkladu smyslu světa. Proto si musí do důsledků ujasnit, jak jedinečné je křesťanství. Stačí, když vedle nesčetných podobností – jež patří ke světu, jakého se přece křesťanství zmocňuje – položí na váhu rozdíly, aby se prokázala vlastní podstata křesťanství.¹³⁵

Závěr knihy sleduje více roli Ducha svatého a církve. Také novozákonní zjevení se vyznačuje dějinností, posvátné dějiny řídí Duch svatý. Kristovo království je ve stavu přicházení, a je tomu tak proto, že vyvolený národ Krista nepřijal a Boží království tedy nemohlo přijít v plnosti již za jeho pozemského života. Člověk může zjevení rovněž odmítnout, Bůh mu ponechává naprostou svobodu volby. Jedná se o myšlenku, která se u Guardiniho vyskytuje opakovaně a jejíž závažnost nelze přecenit.¹³⁶ K přijetí Boží pravdy je nezbytné působení Ducha svatého. Příkladem takového působení Ducha a

¹³³ Srov. GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 95–103.

¹³⁴ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 106.

¹³⁵ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 112.

¹³⁶ Srov. např. GUARDINI, Romano. *Pán*, s. 612–618 [Doslov].

následného otevření se člověka pro Boha je prorok Eliáš, na kolektivní rovině potom Letnice a seslání Ducha svatého na apoštoly.

Bůh člověka nepoučuje přímo, ale skrze své jednání, které se dovršilo v Ježíši Kristu. On je vrcholem a naplněním zjevení. To neznamená, že by Bůh nejednal i dnes, ale jedná jinak než v novozákonní době. Boží dílo po smrti a vzkříšení Ježíše nebylo vydáno lidem jen tak, ale Ježíš poslal svého Ducha a svěřil své dílo církvi. Její role spočívá v tom, že nese Krista do světa, hlásá ho a jeho zvěst, rozvíjí ji, brání bludu. „Kristus tedy jde nikoli vydán napospas čistě jen dějinným silám, ale jako ten, který se svěřil církvi. Ona to je, která ho zvěstuje, vždyť tomu sám tak chtěl.“¹³⁷

Guardini zmiňuje dále i Boží pokoru.¹³⁸ Ta se projevuje v tajemství Vtělení, v čase církve potom v diskretnosti, s jakou Duch svatý působí. Pojednání končí otázkou, zda byla víra v době apoštolů a Ježíšova pozemského života snadnější než dnes, a autor dospívá k závěru, že nebyla, a naopak my to možná máme v mnohém snadnější, protože víra jednoho věřícího může probudit či upevnit víru u dalších. Pouze víra, umožněná s pomocí Ducha svatého, uschopňuje člověka k porozumění zjevení. Při tomto zamyšlení podává Guardini určitou definici víry:

Věřit vždy znamená pronikat skutečností až k jejímu božskému smyslu, vidět v časově podmíněných projevech jejich věčnou podobu a mít na zřeteli v chaotičnosti pozemských událostí to, co přichází od Boha. To však bude asi vždy stejně těžké i snadné.¹³⁹

3.3. Srovnání Guardiniho pojetí s dokumenty magisteria

Guardini předznamenal mnohá tvrzení obsažená v *Dei Verbum*. Při bližším srovnání se však mohou ukázat další zajímavé shody i rozdíly.

Zjevení je svobodný čin osobního Boha. Nepředstavuje další stupeň v procesu poznání a nemůže být odvozeno ze světa. Kde Guardini zvažuje možnost i nutnost zjevení a kde prohlašuje, že přirozený způsob poznání Boha postrádá jistotu a může se mýlit, tam ještě postupuje podle apologetického schématu teologie a přibližuje se spíše pojetí teologů v linii Prvního vatikánského koncilu (např. Garrigou-Lagrange). Poukazem na svět

¹³⁷ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 124.

„To nikterak neznamená, že by Kristus nemohl přijít, ke komu chce a jak chce [...] Může se zjevit každému, kdy a jak bude chtít. Setkání před Damaškem se může opakovat kdykoli. Pravidlem však je, že k setkání s Kristem dochází v církvi. Ona zvěstuje Krista i jeho poselství, rozvíjí obsah tohoto poselství, nese je do světa, vykládá podle něho svět, a naopak vtahuje svět do sféry Kristovy“ (ibid., s. 125).

¹³⁸ O Boží pokoře u Guardiniho viz: FRÝVALDSKÝ, Pavel. Tajemství Boží pokory v teologii Romana Guardiniho. *MKR Communio* 2015, roč. 19, č. 3 [76], s. 8–29; TÝŽ. Překročení konečnosti. Bernhard Welte a Romano Guardini k hraničnímu fenoménu nicoty. *MKR Communio* 2020, roč. 24, č. 3 [96], s. 286–302.

¹³⁹ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 135.

vnější zjevení také Guardini vyvrací osvícenský koncept přirozeného náboženství a s ním spojené novodobé myšlenkové směry, podobně jako se již konstituce *Dei Filius* v předmluvě vymezuje vůči mylným názorům. Postoj víry, přijetí osoby Ježíše Krista, a tím Božího zjevení představuje podle Guardiniho opak k novověkému myšlení, založeném na autonomii subjektu, přírody a kultury.¹⁴⁰

Ve čtvrté kapitole se *Dei Filius* zaměřuje na vztah víry a rozumu, jehož vysvětlení začíná pojednáním o dvojím řádu poznání. Podobně se otázce poznání Guardini věnuje především v první části knihy (*Die Offenbarung durch das Sein der Welt*), ale mnohem detailněji a širěji. Již zde je patrná snaha o uchopení celku. Autor se sice vyhýbá rozdělení na přirozené/nadpřirozené poznání, avšak uvažuje v těchto kategoriích a také on chce ukázat, že k poznání zjevení nestačí přirozené lidské schopnosti. To naznačuje již v úvodu, kde vysvětluje, jak si každý předmět poznání žádá od pozorovatele odlišný přístup, aby nakonec zdůraznil, že zjevení funguje ještě jinak, což ostatně dosvědčuje hned první věta knihy, podle níž jedině zjevení samo je schopno vypovídat o sobě samém („Was diese ist, kann nur sie selbst sagen.“).¹⁴¹ Guardini se tedy podobně jako koncil zaměřuje na myšlení, schopnost kritické reflexe u člověka. „Má-li přirozené sebe-zjevení Boží dospět k celosti a skutečně osvobodit, musí přistoupit další prvek, totiž intelektuální reflexe, tedy kritické promýšlení, hodnocení, výklad a tvořivá aktivita.“¹⁴²

Na rozdíl od Prvního vatikánského koncilu si je ale vědom, že se jedná o určitou redukci, protože náboženství se dotýká člověka jako celku, nikoli pouze jeho rozumové složky:

Tímto myšlenkovým zpracováním se zároveň zmíněná problematičnost přirozené religiozity podrobuje kritice. Zkoumají se její jednotlivé projevy; hledají se měřítka; srovnává se, rozlišuje a spojuje; zjišťuje se pravé a nepravé, ryzí a smíšené, hodnotí se atd. Náš výklad se mezi rozličnými úkony takového duševního ‚zpracování‘ omezí na akt myšlení. Nečiníme tak z intelektualismu, který chápe jako něco důležitého pouze myšlenkovou reflexi; víme, že stejně důležité jsou i ostatní oblasti duchovního života. Ale pro myšlení je myšlení samo pochopitelnější než jiné úkony. Například analýza hodnocení nebo kritérií, podle nichž člověk utváří svůj život, by přesahovala hranice, které jsou nám zde uloženy.¹⁴³

Guardini se dále zabývá náboženskou zkušeností a poznáním z fenomenologického hlediska, aby s pomocí filozofie ukázal možnosti přirozeného poznání, ale i jeho omezení a náchylnost k omylu, a dále aby mohl později odůvodnit, proč konkrétně určité myšlenkové tendence neobstojí a nejsou ve shodě s obsahem katolické nauky. Zmiňuje

¹⁴⁰ Srov. EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 268–270.

¹⁴¹ Citát GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 1. K tomu srov. WALDENFELS, Hans. *Einführung in die Theologie der Offenbarung*, s. 123–126; WALDENFELS, Hans – SCHEFFCZYK, Leo. *Die Offenbarung*, s. 122–125.

¹⁴² GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 25.

¹⁴³ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 25–26.

rovněž směry, které se objevily nebo zesílily až po roce 1870 (například psychoanalýza). Na rozdíl od *Dei Filius* autor pouze nekonstatuje hereze, ale přidává vždy vysvětlení, kde je omyl a proč určitá pojetí nejsou přípustná.¹⁴⁴ V tom spatřuji podobnost s konstitucí *Dei Filius*, která je psána v apologetickém duchu. Totéž dělá i Guardini, jen jde ve své argumentaci více do hloubky, a tak je možné číst první část jeho knihy jako rozsáhlý komentář k úvodní části a ke čtvrté kapitole *Dei Filius*. *Dei Verbum* je oproti tomu napsáno v celkově jiném ladění. Pokud se vymezuje vůči některým názorům, děje se tak nikoli odmítáním jako v *Dei Filius*, ale spíše vyložením vlastní katolické pozice. Takto se *Dei Verbum* například vymezuje vůči názorům, které by chtěly redukovat Písmo na pouhý historický dokument.

Další podobnost s konstitucí *Dei Filius* můžeme spatřovat v tom, že Guardini věnuje značnou pozornost reakci člověka na Boží zjevení. Víra představuje podstatnou složku zjevení, protože se týká adekvátní odpovědi na něj. Již Hans Urs von Balthasar si u Guardiniho všímá zejména popisovaného vztahu víry a závislosti člověka na Bohu: „Der Mensch besteht nur in seinem Angerufensein durch Gott.“¹⁴⁵ Náboženská zkušenost jako taková je sice nespolehlivá, avšak důležitá, neboť umožňuje předporozumění zjevení. To však je nutné přijmout v sebesdělení Božím v Ježíši Kristu a k tomu je potřebná milost. Víra a náboženská zkušenost tedy nejsou totéž. Víra znamená obrácení, proměnu srdce, přestavbu vědomí o skutečnosti a podle Guardiniho je v extrémním případě schopna obejít se i bez náboženské zkušenosti. Guardini ukazuje tento rozdíl tak, že postupuje „zdola“, směrem od světské, lidské perspektivy a zkušenosti, nikoli od abstraktních konceptů.¹⁴⁶ Zdůrazňuje jinakost Krista a víry v něj nejen vůči náboženské zkušenosti, ale také vůči filozofii a náboženství, aniž by však konstatoval jejich vzájemný rozpor. Posvátno, náboženská zkušenost a filozofie spíše existují v určité analogii ke zjevení, víře a teologii.

Podle Eichera Guardini ještě sice uvažuje v kategoriích přirozeno–nadpřirozeno, ale překonává tuto dualitu a scholastický supernaturalismus Prvního vatikánského koncilu soteriologicky zacílenou antropologií, když tvrdí, že člověk směřuje k nadpřirozenému cíli, a když prohlašuje, že jen čistě „přirozený“ člověk neexistuje, protože se jedná o abstrakci.¹⁴⁷ Jako Bohem stvořený je člověk na Boha odkázán v celé své existenci,

---

¹⁴⁴ Srov. GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 16–25.

¹⁴⁵ BALTHASAR, Hans Urs von. *Romano Guardini*, s. 44.

¹⁴⁶ Srov. BALTHASAR, Hans Urs von. *Romano Guardini*, s. 45.

¹⁴⁷ BALTHASAR, Hans Urs von. *Romano Guardini*, s. 45–52, 67 passim; EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 261, 275.

zejména pak v porozumění tajemství svého vlastního bytí.¹⁴⁸ Tomuto tajemství se přiblíží jednak uznáním své konečnosti a ohraničenosti, jednak přijetím Boha a tím, že se jím nechává proniknout. Lidská existence se tak vyznačuje rozhodováním; člověk volí a rozhoduje se, protože nelze žít v nekonečnu možností. Vyznačuje se také očišťováním vnitřního postoje, v tomto smyslu sebezpřemáháním a přijetím Božího zjevení, které v sobě obsahuje pro člověka něco pohoršujícího. Jde o „překvapivé, nevysvětlitelné a pohoršující zjevení absolutního a svatého Boha v nepatrném dějinném okamžiku a v jediné lidské bytosti – v lidsky nevýznamném, neúspěšném, ani svým nejbližším okolím nepochopeném člověku Ježíši z Nazareta.“¹⁴⁹ Znamená „uznat Boží přítomnost a hlas v konkrétním, problematickém dějinném fenoménu církve; uvěřit v příslib neomezeného, věčného života i pro konkrétní konečné, nedokonalé lidské ‚tělo‘.“¹⁵⁰

Podle Eichera u Guardiniho existuje vzájemná souvislost a vztah korelace mezi kritickou analýzou jeho doby a úvahou o zjevení. Dokládá to úsilí, které Guardini vynaložil na vypracování specifikace, co je katolický světový názor (katholische Weltanschauung), i jeho charakteristika novověku jakožto epochy autonomie.¹⁵¹ Katolický světový názor přitom nepředstavuje jeden z mnoha, ale zakládá se na víře a zjevení a je mu vlastní celistvost bytí. Novověk se oproti tomu vydal cestou autonomie subjektu, přírody a kultury, podle Guardiniho tedy ve směru opačném k Boží svobodě a víře ve zjevení. Eicher v tom, jak se Guardini obrací nejen proti čistému racionalismu, ale i proti novodobé filozofii hodnot, spatřuje ještě doznívající tematiku Prvního vatikánského koncilu.¹⁵² Je však otázka, zda uvedený protiklad netvoří pevnou součást křesťanství. To totiž bude vždycky představovat alternativu vůči tomu, co křesťanské není, a nutně bude jedince vybízet k jednoznačnému rozhodnutí pro Krista, nebo proti němu:

Zjevení neznamená jen to, že člověk se může a má odvážit víry na základě toho, co ‚je psáno‘; znamená také, že Bůh přijal lidský úděl. Jeho slova a činy připravují poslední, nejhlubší sestoupení Boha do

---

¹⁴⁸ EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 278nn.

¹⁴⁹ Srov. FREI, Jan. Guardiniho přehlížený obraz světa a člověka, citát s. 105; SCHEFFCZYK, Leo. *Das Christusgeheimnis*, s. 110–140; FRÝVALDSKÝ, Pavel. *Tajemství Boží pokory*, s. 24.

„Tímto pojetím se Guardiniho christologie stává z christologie uctívání christologií setkání a ještě více christologií jednoty.“ ŠPRUNK, Karel. *Obraz Ježíše Krista u Romana Guardiniho*, s. 649.

¹⁵⁰ FREI, Jan. Guardiniho přehlížený obraz světa a člověka, s. 105.

¹⁵¹ „Die kritische Zeitanalyse und der Offenbarungsgedanke stehen in wechselseitiger und bewußter Korrelation, das zeigt sich sowohl in der grundsätzlichen Bestimmung dessen, was ‚katholische Weltanschauung‘ heißt, als auch in der Charakterisierung der Neuzeit als der Zeit der Autonomie.“ EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 266.

Podrobnou analýzu současnosti podává Guardini v knize *Konec novověku (Das Ende der Neuzeit: ein Versuch zur Orientierung)*. Würzburg: Werkbund-Verlag, 1950).

¹⁵² EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 268; GUARDINI, Romano. *Das Ende der Neuzeit* (Würzburg 1950).

světa; a tomuto sestoupení říkáme vtělení. Novověké myšlení se ostýchá vypovídat v souvislosti s Bohem něco definitivního. Je v tom jistě pravá úcta, ale také určitá slabost ve víře. Základní rys křesťanství je dán právě tím, že Bůh – s konečnou platností v Kristu, a v přípravné formě již od prvního okamžiku zjevení – vystoupil ze své výhradní sféry a vložil se do slova a činu. Nemá smysl říkat, že Boha nelze svazovat, ve chvíli, kdy svázal sám sebe. A řekne-li se to přece, vzniká oprávněně podezření, že se zde hájí jakýsi spiritualismus, který vposledku nevěří ani ve skutečné Boží mluvení a jednání, ani ve skutečné založení posvátných dějin, ani, a to ze všeho nejméně, ve skutečné vtělení Boží, nýbrž který si chce podržet otevřenou cestu do sféry nezávaznosti.¹⁵³

Vědomí této volby naznačuje svým pojetím Boží autority a poslušnosti víry již *Dei Filius* a je škoda, že *Dei Verbum* tento aspekt rozhodnutí poněkud zastírá. V *Dei Verbum* přišel trochu zkrátka důležitý teologicko-antropologický moment, kterým je stav lidstva po pádu Adama a Evy, možnost zneužití svobody proti Bohu, stejně jako skutečnost, že vykoupení není možné bez kříže. Guardini nepohlížel na člověka takto optimisticky, a proto hovořil o tom, že lidská přirozenost sice po Bohu touží, ale zároveň jej odmítá a ve styku s posvátnem bude vždy pociťovat i pohoršení. Bere vážně důsledky prvotního hříchu, možnost zneužití Bohem dané svobody nevyjímaje. Jedná se o myšlenku, která se v Guardiniho díle s jistou naléhavostí vyskytuje opakovaně, k tomu pro ilustraci delší citát z knihy *Pán*:

Vyvolený lid, resp. jeho vůdci, odmítli toho, který přišel, a jeho zvěst; dokonce ho – pokud to bylo na nich – zlikvidovali. Tak se stalo, co se nemělo stát, a zároveň se nestalo, co se pro realizaci vykoupení stát mělo. To, že tomu tak bylo, se nesmí nijak zakrývat, a to ani Boží věrností, která odbojníky neopustila, naopak učinila jejich nepřátelství nástrojem Boží vůle je vykoupit. [...] Naznačenou souvislost je nutno vážně promýšlet ve víře. Jinak se vina spočívající v odporu k Vykupiteli, v níž jsou solidární všichni lidé, stane součástí předem určeného programu. Boží svobodné konání pro naše vykoupení právě tak jako chování tehdejších odpovědných lidí se v takovém případě stane nutným procesem. Něco takového hrozí zvláště v naší době, která všude mluví o procesech, a tím se snaží z dějin odstranit svobodu a odpovědnost.¹⁵⁴

V člověku, který se přibližuje Bohu a je vyzván k zaujetí stanoviska vůči zjeveným pravdám, tak existuje napětí. Guardini akcentuje možnost odmítnutí Boha člověkem stejně jako to, že člověk Boha v Kristu skutečně odmítl a poslal na smrt. Více pamatuje na rizika spojená s religiozitou a má realistický pohled na porušenou lidskou přirozenost. Věnuje pozornost závažnosti hříchu, která se v *Dei Verbum* explicitně zmiňuje jen jednou (srov. DV 2). Dále upozorňuje na nutnost očišťování o sobě problematické náboženské zkušenosti, která není totéž co víra, a na důležitost vnitřního nastavení poznávajícího: „Poznávání je tedy prostoupeno vnitřními procesy, které je usměrňují a ovlivňují. Čím je daný předmět pro život důležitější, tím silnější bude toto regulující působení životního instinktu.“¹⁵⁵ V podobném duchu hodnotí různé projevy religiozity spíše skepticky, zatímco biblické zjevení představuje očištěnou podobu:

¹⁵³ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 68.

¹⁵⁴ GUARDINI, Romano. *Pán*, s. 613.

¹⁵⁵ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 42.

Poznává Boha, poznává člověk zároveň sám sebe. Tím, jak jej definuje, vymezuje i sebe. Dějiny představ o Bohu jsou tedy zároveň dějinami toho, jak chápe lidstvo sebe, a tím také, jak utváří svůj život. Odtud pochází celá ta nepřehledná mnohotvárnost.¹⁵⁶

I tuto úvahu uzavírá Guardini ještě jedním kritickým vymezením, opět neadresným a drženým v obecné rovině. Zřejmě se zde vyslovuje proti duchu liberalismu, který prohlašuje svobodu a rovnost všech náboženských představ a přesvědčení. Poukazuje zároveň i na opačný extrém moralismu a fanatické ortodoxie:

Tak ze všeho zbývá nakonec dojem jakési hluboké marnosti, ne-li přímo bezúčtosti. Vysoké sousedí s nízkým, osvobodivé s tísnivým, vznešené se sprostým. Nestyd' me se takového úsudku, neboť není nijak dobrým znamením, jestliže novověk s takovým klidem přijímá všechnu nečistotu ducha, všechna zneuctění osoby, všechno rozpoutání vášní jako něco, co patří k ‚životu‘, a považuje za vhodné, aby to vše nalézalo výraz v postavách bohů a v mýtech. Kdo se zastává rozlišování a platných norem, vystavuje se snadno podezření z úzkoprstosti a moralismu; proto však se nestane jeho úkol méně důležitým; vždyť také sama svoboda ‚svobodomyšlných duchů‘ je ve skutečnosti zřejmě něčím velmi laciným.¹⁵⁷

Guardini klade důraz na to, že křesťanství zaujímá mezi ostatními náboženstvími výjimečné postavení, a stejně tak zdůrazňuje Ježíšovo božství zejména proto, aby Ježíšova postava nebyla redukována na pouhou významnou osobnost či zakladatele nového náboženského směru.¹⁵⁸

Tam, kde se *Dei Filius* zabývá Boží svobodou manifestující se v díle Stvoření a ve zjevení, uvádí se i důvody zjevení, obsah a jak se děje. Totéž zkoumá Guardini podrobně v druhé a třetí části, věnované Starému a Novému zákonu, působení Ducha svatého a roli církve. Zde však oproti *Dei Filius* přináší jiný pohled, kterým již předjímá pojetí zjevení v konstituci *Dei Verbum*, najdeme zde podstatné a důležité shody. Guardini i *Dei Verbum* zdůrazňují dialogický a dějinný charakter zjevení, s nímž souvisí další pojmy jako smlouva Boha s jeho lidem, setkání, obrácení, poslušnost víry a následování. Bůh řídí dějiny svého lidu, s nímž uzavírá smlouvu. Zjevení nemá povahu nauky, ale především vztahu. Odehrává se tak, že Bůh nejprve povolá člověka a posílá ho do cizí země. Slíbí mu potomka a početné potomstvo, které se stane národem s náboženským významem pro celý svět.

Za takový příslib a vedení požaduje Bůh bezpodmínečnou víru a bezvýhradnou poslušnost. Uzavírá s povolaným úmluvu, jíž začínají nové dějiny, jimiž má Bůh působit ve světě, mezi lidmi, v nich a s nimi. Tato úmluva je vlastním obsahem těchto dějin.¹⁵⁹

Tím, jak Guardini pojímá vtělení a osobu Ježíše Krista, směřuje k výpovědi, že Ježíš Kristus je zjevením, a stejná myšlenka se objevuje i v jiných Guardiniho spisech: „Die Offenbarung durch Christus ist nicht nur ein Akt erster Mitteilung [...], sondern eine

¹⁵⁶ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 44.

¹⁵⁷ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 45–46.

¹⁵⁸ Srov. GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 112.

¹⁵⁹ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 69.

Form, von welcher der Inhalt nicht gelöst werden kann.“¹⁶⁰ Kristus není pouze prostředníkem, který přináší sdělení, sám je bytostně zjevením: „Durch sein ganzes Sein ist er [= der menschengewordene Logos, J.M.] die Offenbarung, die leibhaftige Sichtbarkeit, die Epiphany des Vaters in der Welt.“¹⁶¹ Zde již Guardini předjímá personalistické pojetí, které zastával až Druhý vatikánský koncil.

Dei Verbum zdůrazňuje trinitární aspekt zjevení. Ten je u Guardiniho rovněž přítomen, třebaže vyplývá spíše z celkového kontextu, kdy autor píše o sebezjevení Boha v Ježíši Kristu a o důležitosti působení Ducha svatého pro víru, život církve a pro porozumění zjevení. Více než v *Dei Verbum* se ocitá v popředí role církve v dějinách i pro život z víry. Lze v tom snad spatřovat odpověď na výzvu Prvního vatikánského koncilu, a sice že církev strážá pravdu a nauku jí svěřenou, že je to její úkol a poslání, jak popisuje *Dei Filius* především v kapitole o víře (DH 3011–3014). Ačkoli nedostatky a chyby jednotlivců zatemňují a pokřívají Boží obraz,

přesto však se v tomto prostoru – a jedině v něm – může Kristova postava projevit volně a původně. Všude, kde je odpoutána od církve, je vydána všanc samotné intelektualitě nebo svévoli náboženského prožitku nebo skrytým motivům vůle nebo tendencím určitých individuálních či národních struktur. [...] V církvi se může projevit ta nejhorší lidská zatvrzelost a omezenost – avšak tam, kde je jejím úkolem uchovat Krista v jeho vykupitelské moci, je Bohem chráněna.¹⁶²

Církev by byla přemožena jen tehdy, „kdyby v ní postava a poselství Páně ztratily svou vykupitelskou moc“, ale to se nestane nikdy (srov. Mt 16,18).¹⁶³

3.4. Shrnutí

Guardiniho kniha *Die Offenbarung* se nachází na cestě mezi oběma koncily. S Prvním vatikánským koncilem ji spojuje apologetický postup především při obhajobě křesťanského zjevení vůči myšlenkovým směrům, které zastávají koncept novověké autonomie subjektu, přírody a kultury. Postoj víry, přijetí osoby Ježíše Krista, a tím Božího zjevení představuje podle Guardiniho opak k novověkému myšlení postulujícímu autonomii subjektu, přírody a kultury. Guardiniho spojuje s Prvním vatikánským koncilem rovněž uvažování v kategoriích přirozeno–nadpřirozeno, které však překonal

---

¹⁶⁰ GUARDINI, Romano. *Das Wesen des Christentums*, s. 34.

¹⁶¹ GUARDINI, Romano. *Jesus Christus: sein Bild in den Schriften des Neuen Testaments. 2. Teil, Das Christusbild der Johanneischen Schriften*, s. 134.

¹⁶² GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 125.

¹⁶³ GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung*, s. 125.

zejména odkazem na povolání člověka k nadpřirozenému cíli, tedy nemožností abstrahovat čistou přirozenost.¹⁶⁴

Zároveň se Guardini odvrací od schématu apologetického pojetí Božího zjevení jakožto autoritativního činu Boha, kterým zakládá nauku víry, a vychází z otázky, jak pojmout zjevení jakožto událost setkání s živým Kristem v aktu víry. Jeho zaměření na osobu Ježíše Krista je důsledkem rozhodnutí jak proti novověkému zbožštění člověka, tak proti apologeticky určované systematické v teologii. Východiskem se proto pro něj stal ontologicky uchopený personalismus.¹⁶⁵

Guardini tak připravil cestu Druhému vatikánskému koncilu v Německu, který již předznamenává důrazem na Boží sebezjevení a kategoriálním uchopením zjevení jakožto jednání Boha v dějinách. Pro německou teologii jeho význam spočívá v tom, že poprvé uplatnil personalistické kategorie na zjevení, do teologie zjevení vnesl christocentrickou perspektivu, perspektivu dějin spásy a celistvosti osoby. Skrze christologický výklad zjevení překonává instrukční pojetí zjevení jako informace.¹⁶⁶

To, co je křesťanství vlastní a pro ně specifické, není podle Guardiniho nauka, ale samotná osoba Ježíše Krista. Guardini připisuje důležitou roli vnímání, estetické složce zjevení, čímž se dostává do blízkosti teologa Gustava Siewertha a svého žáka Hanse Urse von Baltahsara.¹⁶⁷

Guardini zdůrazňuje, že zjevení má dialogickou povahu i povahu dějinného jednání. Jak dosvědčuje Starý zákon, Bůh působí v dějinách Izraele a zasahuje do nich. Vtělení má povahu materiálně vnějšího zásahu Boha do dějin. Učedníci jsou až po Letnicích uschopněni k víře, neboť teprve skrze Ducha Božího je možné zachytit Ježíše jakožto zjevujícího Krista a Boha.

Guardiniho postup se nepodobá ani tak vědecké analýze, jako spíše meditaci, a Eicher proto hovoří o rétorickém způsobu myšlení autora.¹⁶⁸ Jde mu o zkušenost s celkem,

---

¹⁶⁴ EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 268–270, 275.

¹⁶⁵ K tomu srov. EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 271–272, 287; MERCKER, Hans. *Christliche Weltanschauung bei Romano Guardini*. In HENRICH, Franz – BISER, Eugen. *Romano Guardini: christliche Weltanschauung und menschliche Existenz*. Regensburg: Pustet, 1999, s. 45–68, zejm. s. 52 („Schließlich findet Guardini in der Gestalt Jesu Christi, des menschengewordenen, jenes heuristische Prinzip, von dem aus etwas Letztgültiges über die Welt ausgesagt werden könne.“).

¹⁶⁶ EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 278–290; REISER, Marius. *Postava Ježíše u Romana Guardiniho a historický Ježíš*, s. 619–643, s. 628; SCHEFFCZYK, Leo. *Das Christusgeheimnis*, s. 110–140.

¹⁶⁷ Srov. WALDENFELS, Hans. *Einführung in die Theologie der Offenbarung*, s. 128–129; WALDENFELS, Hans – SCHEFFCZYK, Leo. *Die Offenbarung*, s. 168–170; REISER, Marius. *Postava Ježíše u Romana Guardiniho a historický Ježíš*, s. 627.

¹⁶⁸ EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 277.

FRÝVALDSKÝ, Pavel. *Christologie v díle Josepha Ratzingera*, s. 48. GERL, Hanna-Barbara. „Durchblick aufs Ganze“, s. 39, 54.

o vnímání toho, co je podstatné, o setkání a objevení smyslu. Silnou stránkou Guardiniho díla je uplatnění fenomenologického hlediska, z něhož přistupuje také ke zjevení,¹⁶⁹ aby následně to, co takto zjistil, odůvodnil a podpořil z teologicky trinitární perspektivy.

---

¹⁶⁹ WALDENFELS, Hans – SCHEFFCZYK, Leo. *Die Offenbarung*, s. 169; EICHER, Peter. *Offenbarung*, s. 278–290, zejm. s. 64, 276; REISER, Marius. Postava Ježíše u Romana Guardiniho a historický Ježíš, s. 628; SCHEFFCZYK, Leo. *Das Christusgeheimnis*, s. 110–140.

Závěr. Výsledky srovnání a výhled

Cílem této práce bylo představit základní rysy Guardiniho teologie zjevení a najít odpověď na otázku, zda a v čem konkrétně se Guardiniho koncepce z roku 1940 podobá té, kterou o čtvrtstoletí později katolická církev závazně formulovala v přelomové věroučné konstituci *Dei Verbum* (1965). Při odpovědi na tuto otázku je potřeba zohlednit jak přístup samotného autora, tak historické pozadí vzniku srovnávaných textů.

Romano Guardini patří k teologům, kteří ve 20. století přinesli důležité podněty, ačkoli nevytvořili žádnou školu a sami se často pohybovali spíše na interdisciplinární hranici mezi teologií, filozofií a dalšími humanitními obory.¹⁷⁰ Jak již dříve pozorovali Kuhn a von Balthasar, „systém“ či strukturu Guardiniho teologie určoval právě jeho způsob uvažování, v jehož středu stojí zjevení, vztah k osobě Ježíše Krista, postoj naslouchání.¹⁷¹ Guardini sám sebe chápal jako interpreta církve ve své době. Jeho poselství je proto formulováno a ovlivněno prostředky, které se právě nabízely. To lze pozorovat zejména tam, kde se vyjadřuje k podstatě křesťanství, ke zjevení.

Můžeme shrnout, že kniha *Die Offenbarung* se nachází na cestě mezi oběma koncily. Lze v ní najít ozvěnu Prvního vatikánského koncilu, autor však již dospívá k závěrům, které budou rozhodující pro konstituci *Dei Verbum*.

Guardini vycházel ve svém pojetí ze závazného učení církve o zjevení, které přinesla konstituce *Dei Filius*. Postupuje podobně jako tato konstituce, když zohledňuje širší kontext, zmiňuje dobové směry, věnuje se vztahu víry a lidského poznání. Překračuje však rámec konstituce, její apologetický přístup i supranaturalismus, když usiluje o to, aby nejprve postihl a filozoficky odůvodnil limity přirozeného rozumu i náboženské zkušenosti. Teprve poté seznamuje čtenáře se svým pohledem na zjevení. Tento pohled je úzce svázán s biblickými dějinami. Zjevení je představeno jako sebezjevení Boha, je dějinné a dochází naplnění v osobě Ježíše Krista. Má povahu vztahu, je dialogické a vybízí člověka k zaujetí postoje. Víra představuje přijetí zjevení, osoby Ježíše Krista, a je pro ni vyžadován na straně člověka postoj otevřenosti, ale i předcházející milost Ducha svatého. Obsahově Guardini přinesl nové akcenty a důrazy, které se později objevily i v konstituci *Dei Verbum*.

---

¹⁷⁰ WALDENFELS, Hans – SCHEFFCZYK, Leo. *Die Offenbarung*, s. 168.

¹⁷¹ KUHN, Helmut. *Romano Guardini: der Mensch und das Werk*. München: Kösel, 1961; BALTHASAR, Hans Urs von. *Romano Guardini: Reform aus dem Ursprung* (München 1970).

Zvolené téma by bylo možné ještě prohlubovat, promýšlet, v jakém vztahu se u Guardiniho nacházejí filozofie, náboženství a křesťanské zjevení. Výsledky této práce spočívající v bližším určení Guardiniho pozice vzhledem ke koncilnímu magisteriu mohou být doplněny o další úvahy, které již překračují rámec zvoleného tématu. Například se nabízí otázka, kterými díly kromě Bible se autor ještě mohl nechat inspirovat, nakolik lze v jeho díle prokázat vliv dřívějších i soudobých teologů (Bonaventura, Franzelin, Tübingenská škola aj.), zastánců Nouvelle Théologie či Maurice Blondela (*L'Action*, 1885), podle něhož se zjevení podstatně týká vztahu Boha s člověkem, přičemž u člověka jde o schopnost naslouchat a vnímat.¹⁷² Práce může rovněž posloužit jako východisko při srovnání Guardiniho s protestantskými teology a filozofy, především pokud jde o Kierkegaardovy a Barthovy spisy.

---

¹⁷² Srov. WALDENFELS, Hans. *Einführung in die Theologie der Offenbarung*, s. 117–126; WALDENFELS, Hans – SCHEFFCZYK, Leo. *Die Offenbarung*, s. 79–86, 122–125.

Seznam použitých zkratek

DH = *Dogmatická konstituce o katolické víře Dei Filius*, citována podle vydání DENZINGER, Heinrich – HOPING, Helmut – HÜNERMANN, Peter – FASTIGGI, Robert L. – NASH, Anne Englund. *Compendium of creeds, definitions, and declarations on matters of faith and morals = Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Forty-Third edition. San Francisco: Ignatius Press, 2012, č. 3000–3045.

DV = *Věřoučná konstituce o Božím zjevení Dei Verbum*

GS = *Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes*

LG = *Věřoučná konstituce o církvi Lumen gentium*

LThK 3 = KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 3. Bd. [Dämon bis Fragmentenstreit]. Freiburg: Herder, 1995.

LThK 7 = KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 7. Bd. [Maximilian bis Pazzi]. Freiburg: Herder, 1998.

Seznam literatury

Primární literatura

Romano Guardini

- GUARDINI, Romano. „Offenbarung“ als Form des Lebensvollzugs. In TÝŽ. *Unterscheidung des Christlichen: gesammelte Studien 1923–1963. Band 2, Aus dem Bereich der Theologie*. 3. Aufl., unveränderter Nachd. der 2. Aufl. Mainz: Matthias-Grünewald-Verlag, 1994, s. 133–140.
- GUARDINI, Romano. *Boží Zjevení, jeho podstata a různé podoby*. Pracovní text [rukopis]. Překlad Karel Vrána. [Praha?] [před 2004].
- GUARDINI, Romano. *Das Bild von Jesus dem Christus im Neuen Testament*. 5. Aufl. Freiburg im Breisgau: Herder, 1967.
- GUARDINI, Romano. *Das Ende der Neuzeit: ein Versuch zur Orientierung*. Würzburg: Werkbund-Verlag, 1950.
- GUARDINI, Romano. *Das Christusbild der paulinischen und johanneischen Schriften*. 2. Auflage. Würzburg: Werkbund-Verlag, 1961.
- GUARDINI, Romano. Das Wesen des Christentums. In TÝŽ. *Das Wesen des Christentums; Die menschliche Wirklichkeit des Herrn: Beiträge zu einer Psychologie Jesu*. 3. Aufl. [Die menschliche Wirklichkeit des Herrn], unveränderter Nachd. der 2. Aufl. Mainz: Matthias-Grünewald, 1991, s. 7–70.
- GUARDINI, Romano. *Das Wesen des Christentums; Die menschliche Wirklichkeit des Herrn: Beiträge zu einer Psychologie Jesu*. 3. Aufl. [Die menschliche Wirklichkeit des Herrn], unveränderter Nachd. der 2. Aufl. Mainz: Matthias-Grünewald, 1991.
- GUARDINI, Romano. *Der Gegensatz: Versuche zu einer Philosophie des Lebendig-Konkreten*. [2. Aufl.] Mainz: Matthias-Grünewald-Verlag, 1955.
- GUARDINI, Romano. *Der Herr: Betrachtungen über die Person und das Leben Jesu Christi*. 16. Aufl., unveränderter Nachd. der 13. Aufl. Mainz: Matthias-Grünewald, 1997.
- GUARDINI, Romano. Die Offenbarung und die Endlichkeit. In TÝŽ. *Unterscheidung des Christlichen: gesammelte Studien 1923–1963. Band 2, Aus dem Bereich der Theologie*. 3. Aufl., unveränderter Nachd. der 2. Aufl. Mainz: Matthias-Grünewald-Verlag, 1994, s. 141–154.
- GUARDINI, Romano. *Die Offenbarung: ihr Wesen und ihre Formen*. Würzburg: Werkbund, 1940.
- GUARDINI, Romano. *Jesus Christus: sein Bild in den Schriften des Neuen Testaments. 1. Teil, Das Christusbild der Paulinischen Schriften*. Würzburg: Werkbund, 1940.
- GUARDINI, Romano. *Jesus Christus: sein Bild in den Schriften des Neuen Testaments. 2. Teil, Das Christusbild der Johanneischen Schriften*. Würzburg: Werkbund, 1940.
- GUARDINI, Romano. *Pán: úvahy o osobě a životě Ježíše Krista*. Překlad Vladimír Petkevič a Karel Šprunk. Praha: Triáda, 2021.
- GUARDINI, Romano. *Religion und Offenbarung*. 2. Aufl., unveränderter Nachd. der 1. Aufl. Mainz: Matthias-Grünewald, 1990.
- GUARDINI, Romano. *Stationen und Rückblicke*. Würzburg: Werkbund-Verlag, 1965.
- GUARDINI, Romano. *Zjevení a konečnost*. Překlad Jan Frei. *MKR Communio* 2023, roč. 27, č. 1 [106], s. 105–114.
- GUARDINI, Romano. *Živý duch*. Praha: Triáda, 2023.

Koncilní dokumenty

- DENZINGER, Heinrich – HOPING, Helmut – HÜNERMANN, Peter – FASTIGGI, Robert L. – NASH, Anne Englund. *Compendium of creeds, definitions, and declarations on matters of faith and morals = Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Forty-Third edition. San Francisco: Ignatius Press, 2012.
- Dogmatická konstituce o katolické víře Dei Filius. In *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*. Překlad Karel Skalický. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2006, s. 60–82.
- Dei Verbum. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Překlad Oto Mádr. Vyd. 2., V KN 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 101–123.
- Gaudium et spes. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Překlad Oto Mádr. Vyd. 2., V KN 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 173–265.
- Lumen gentium. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Překlad Oto Mádr. Vyd. 2., V KN 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 29–100.
- THE HOLY SEE. *Documenta Latina: Constitutio dogmatica de divina revelatione Dei Verbum* [2023-12-16]. <https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651118_dei-verbum_lt.html>

Sekundární literatura

Komentáře, slovníky a příručky

- BRECHTER, Suso (ed.) et al. *Lexikon für Theologie und Kirche. Das zweite Vatikanische Konzil: Dokumente und Kommentare*. 2., völlig neu bearbeitete Aufl. Freiburg: Herder, 1967.
- HÜNERMANN, Peter (ed.) et al. *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*. 5 Bde. Freiburg im Breisgau: Herder, 2009.
- KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 11 Bde. 3., völlig neu bearb. Aufl. Freiburg: Herder, 1993–2001.
- MERCKER, Hans (ed.). *Bibliographie Romano Guardini (1885–1968): Guardinis Werke, Veröffentlichungen über Guardini, Rezensionen*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1978.
- MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Kleines Konzilskompendium: sämtliche Texte des Zweiten Vatikanums*. 21. Aufl. Freiburg im Breisgau: Herder, 1989,

Studie, odborné články a další zdroje

- BALTHASAR, Hans Urs von. *Romano Guardini: Reform aus dem Ursprung*. München: Kösel, ©1970.
- BERCHTOLD, Christoph. Dei Verbum. In KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 3. Bd. Freiburg: Herder, 1995, sl. 59.

- BÜRKLE, Horst. Offenbarung: Religionsgeschichtlich. In KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 7. Bd. Freiburg: Herder, 1998, sl. 983–985.
- BÜRKLE, Horst. Offenbarungsreligion. In KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 7. Bd. Freiburg: Herder, 1998, sl. 1001.
- CASPER, Bernhard. Význam dialogického myšlení pro filosofii náboženství a pro teologii. [Závěr knihy Bernharda Caspera *Das dialogische Denken* – Franz Rosenzweig, Ferdinand Ebner und Martin Buber, druhé vydání Freiburg – München 2002.] Překlad Jolana Poláková. *Teologické texty* 2002, roč. 13, č. 1, s. 11–14 [2023-12-28]. <<https://www.teologicketexty.cz/casopis/2002-1/Vyznam-dialogickeho-mysleni-pro-filosofii-nabozenstvi-a-pro-teologii.html>>.
- DETTLOFF, Werner. Romano Guardini (1885–1968). In FRIES, Heinrich – KRETSCHMER, Georg (eds.). *Klassiker der Theologie. Zweiter Band: Von Richard Simon bis Dietrich Bonhoeffer*. München: C. H. Beck, 1983, s. 318–330.
- DOHMEN, Christoph – SÖDING, Thomas. Offenbarung: Biblisch-theologisch. In KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 7. Bd. Freiburg: Herder, 1998, sl. 985–987.
- DULLES, Avery. *Models of revelation*. Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 1992.
- DULLES, Avery. Víra a zjevení. In FIORENZA, Francis S. – GALVIN, John P. (eds.). *Systematická teologie I, Římskokatolická perspektiva*. Brno: CDK, 1996, s. 105–145.
- EICHER, Peter. *Offenbarung: Prinzip neuzeitlicher Theologie*. München: Kösel, 1977.
- FRANZEN, August – FRÖHLICH, Roland – SMÉKAL, Bedřich. *Malé dějiny církve*. Překlad Bedřich Smékal a Marta Rynešová. 3., dopl. a rozš. vyd. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- FREI, Jan. Guardiniho přehlížený obraz světa a člověka. In GUARDINI, Romano. *Živý duch* [pracovní verze, podzim 2023]. Praha: Triáda, 2023, s. 89–113.
- FREI, Jan. Guardiniho přehlížený obraz světa a člověka. In GUARDINI, Romano. *Živý duch*. 1. vydání. Praha: Triáda, 2023, s. 91–116.
- FRÝVALDSKÝ, Pavel. Christologie v díle Josepha Ratzingera – Benedikta XVI. *Studia theologica* 2010, roč. 12, č. 3 [41], s. 43–62.
- FRÝVALDSKÝ, Pavel. Protiklady života a katolická jednota – Romano Guardini v myšlení papeže Františka a Benedikta XVI. *MKR Communio* 2018, roč. 22, č. 4 [89], s. 63–82.
- FRÝVALDSKÝ, Pavel. Překročení konečnosti. Bernhard Welte a Romano Guardini k hraničnímu fenoménu nicoty. *MKR Communio* 2020, roč. 24, č. 3 [96], s. 286–302.
- FRÝVALDSKÝ, Pavel. Tajemství Boží pokory v teologii Romana Guardiniho. *MKR Communio* 2015, roč. 19, č. 3 [76], s. 8–29.
- GERL, Hanna-Barbara. „Durchblick aufs Ganze.“ Romano Guardinis Werk in seiner Entfaltung. In RATZINGER, Joseph (ed.). *Wege zur Wahrheit: die bleibende Bedeutung von Romano Guardini*. Düsseldorf: Patmos, 1985, s. 32–69.
- GERL-FALKOWITZ, Hanna-Barbara. *Romano Guardini: 1885–1968*. 4. ergänzte Auflage. Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 1995.
- HENRICH, Franz. Romano Guardini. Leben, Persönlichkeit, Charisma und Wirken. In HENRICH, Franz – BISER, Eugen. *Romano Guardini: christliche Weltanschauung und menschliche Existenz*. Regensburg: Pustet, 1999, s. 9–31.

- HENRICH, Franz. Romano Guardini. Leben, Persönlichkeit und Charisma Romano Guardinis. In RATZINGER, Joseph (ed.). *Wege zur Wahrheit: die bleibende Bedeutung von Romano Guardini*. Düsseldorf: Patmos, 1985, s. 9–31.
- HENRICH, Franz – BISER, Eugen. *Romano Guardini: christliche Weltanschauung und menschliche Existenz*. Regensburg: Pustet, 1999.
- HOPING, Helmut. Theologischer Kommentar zur Dogmatischen Konstitution über die göttliche Offenbarung Dei Verbum. In *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*. Bd. 3. Freiburg im Breisgau: Herder, 2005, s. 695–831.
- KIERKEGAARD, Søren Aabye. Návčik křesťanství. In TÝŽ. *Návčik křesťanství; Sud'te sami!*. Překlad Marie Mikulová Thulstrup. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002, s. 5–172.
- KUHN, Helmut (ed.). *Interpretation der Welt: Festschrift für Romano Guardini zum achtzigsten Geburtstag*. Würzburg: Echter-Verlag, 1965.
- KUHN, Helmut. *Romano Guardini: der Mensch und das Werk*. München: Kösel, 1961.
- MAIER, Hans. Zeitdeutungen in Romano Guardinis Werk. In HENRICH, Franz – BISER, Eugen. *Romano Guardini: christliche Weltanschauung und menschliche Existenz*. Regensburg: Pustet, 1999, s. 95–114.
- MAIER, Johann. Offenbarung: Judentum. In KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 7. Bd. Freiburg: Herder, 1998, sl. 987–988.
- MÄRZ, Claus-Peter. Die Dogmatische Konstitution über die göttliche Offenbarung „Dei Verbum“. *Theologie der Gegenwart* 2015, roč. 58, č. 1, s. 54–63 [2023-12-14]. <https://web.archive.org/web/20151007154450/https://www.uni-erfurt.de/fileadmin/user-docs/Theologie_Gegenwart/5_Maerz.pdf>.
- MERCKER, Hans. Christliche Weltanschauung bei Romano Guardini. In HENRICH, Franz – BISER, Eugen. *Romano Guardini: christliche Weltanschauung und menschliche Existenz*. Regensburg: Pustet, 1999, s. 45–68.
- Offenbarung. In KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 7. Bd. Freiburg: Herder, 1998, sl. 983–995.
- OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Překlad Jan J. Škoda. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1998.
- PETKEVIČ, Vladimír. [Poznámka o autorovi a jeho díle]. In GUARDINI, Romano. *Ctnosti: meditace o podobách mravního života*. Překlad Dagmar Pohunková. 2. vyd. Praha: Triáda, 2022, s. 165–168.
- RAHNER, Karl. Bemerkungen zum Begriff der Offenbarung. In KUHN, Helmut (ed.). *Interpretation der Welt: Festschrift für Romano Guardini zum achtzigsten Geburtstag*. Würzburg: Echter-Verlag, 1965, s. 713–722.
- RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Die dogmatische Konstitution über die göttliche Offenbarung „Dei Verbum“ [Einleitung]. In RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Kleines Konzilskompodium: sämtliche Texte des Zweiten Vatikanums*. 21. Aufl. Freiburg im Breisgau: Herder, 1989, s. 361–366.
- RATZINGER, Joseph. Dogmatische Konstitution über die göttliche Offenbarung – Einleitung. In BRECHTER, Suso (ed.) et al. *Lexikon für Theologie und Kirche. Das zweite Vatikanische Konzil: Dokumente und Kommentare*. 2., völlig neu bearbeitete Aufl. Freiburg: Herder, 1967, s. 498–503.
- RATZINGER, Joseph. Kommentar zum Prooemium, I. und II. Kapitel. In BRECHTER, Suso (ed.) et al. *Lexikon für Theologie und Kirche. Das zweite Vatikanische Konzil:*

- Dokumente und Kommentare*. 2., völlig neu bearbeitete Aufl. Freiburg: Herder, 1967, s. 504–528.
- RATZINGER, Joseph (ed.). *Wege zur Wahrheit: die bleibende Bedeutung von Romano Guardini*. Düsseldorf: Patmos, 1985.
- REISER, Marius. Postava Ježíše u Romana Guardiniho a historický Ježíš. In GUARDINI, Romano. *Pán: úvahy o osobě a životě Ježíše Krista*. Překlad Vladimír Petkevič a Karel Šprunk. Praha: Triáda, 2021, s. 619–643.
- SCHATZ, Klaus. *Všeobecné koncily: ohniska církevních dějin*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2014.
- SCHEFFCZYK, Leo. Das Christusgeheimnis in der Schau Romano Guardinis. In SEIDEL, Walter (ed.). „*Christliche Weltanschauung*“: *Wiederbegegnung mit Romano Guardini*. Würzburg: Echter, 1985, s. 110–140.
- SCHILSON, Arno. Mitte und Mittler: Gestalt und Bedeutung Jesu Christi bei Romano Guardini. In HENRICH, Franz – BISER, Eugen. *Romano Guardini: christliche Weltanschauung und menschliche Existenz*. Regensburg: Pustet, 1999, s. 69–94.
- SCHÜSSLER, Werner. Offenbarung: Religionsphilosophisch. In KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 7. Bd. Freiburg: Herder, 1998, sl. 988–989.
- SKALICKÝ, Karel. Geneze koncilního dokumentu o Zjevení. *Teologické texty* 2003, roč. 14, č. 1, s. 22–33 [2023-12-14]. <<https://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-1/Geneze-koncilniho-dokumentu-o-Zjeveni.html>>.
- SKALICKÝ, Karel. Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu a její dějinné přede hry a dohry. In TÝŽ (ed.). *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*. Překlad Karel Skalický. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2006, s. 18–31.
- ŠPRUNK, Karel. Obraz Ježíše Krista u Romana Guardiniho. In GUARDINI, Romano. *Pán: úvahy o osobě a životě Ježíše Krista*. Překlad Vladimír Petkevič a Karel Šprunk. Praha: Triáda, 2021, s. 644–657.
- VRÁNA, Karel. *Dialogický personalismus*. Praha: Zvon, 1996.
- WALDENFELS, Hans – SCHEFFCZYK, Leo. *Die Offenbarung: von der Reformation bis zur Gegenwart*. Freiburg: Herder, 1977.
- WALDENFELS, Hans. Boží zjevení. In TÝŽ. *Kontextová fundamentální teologie*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 207–232.
- WALDENFELS, Hans. *Einführung in die Theologie der Offenbarung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1996.
- WALDENFELS, Hans. Přístupy k Ježíši Kristu. In TÝŽ. *Kontextová fundamentální teologie*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 286–355.
- WERBICK, Jürgen. Offenbarungskritik. In KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 7. Bd. Freiburg: Herder, 1998, sl. 998–1000.
- WERBICK, Jürgen. Offenbarung: Historisch-theologisch; Systematisch-theologisch. In KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 7. Bd. Freiburg: Herder, 1998, sl. 989–995.
- WIEDERKEHR, Dietrich. Offenbarungsquellen. In KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. 7. Bd. Freiburg: Herder, 1998, sl. 1000–1001.
- ZVĚŘINA, Josef. Princip, východiska, jevy lásky. In TÝŽ. *Teologie agapé I*. Praha: Scriptum, 1992, s. 7–42.